

Maksullisen palvelutoiminnan kehittäminen tekniikan ja liikenteen koulutusosalalla Oulun seudun ammattiopistossa

Mikko Koivukangas

Teknologiaosaamisen johtamisen koulutusohjelman opinnäytetyö
Insinööri (ylempi YAMK)

KEMI 2013

ALKUSANAT

Tämä opinnäytetyö on tehty Oulun seudun ammattiopistossa. Kiitos työelämäohjaaja vs. kehittämisjohtaja Vesa Pirilälle työhön liittyvistä kommenteista ja mahdollisuudesta tehdä työ mielenkiintoisesta aiheesta.

Kiitokseni myös Oulun seudun ammattiopiston yksikönjohtajille myönteisestä suhtautumisesta aiheeseen sekä kyselyyn ja haastatteluihin osallistumisesta sekä aiheeseen liittyvistä antoisista keskusteluista.

Haluan kiittää myös työni ohjaajia Soili Mäkimurto-Koivumaata ja Juha Kaarelaa.

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU, Tekniikan ala

Koulutusohjelma:	Teknologiaosaamisen johtaminen
Opinnäytetyön tekijä:	Mikko Koivukangas
Opinnäytetyön nimi:	Maksullisen palvelutoiminnan kehittäminen tekniikan ja liikenteen koulutusalaalla Oulun seudun ammattiopistossa
Sivuja (joista liitesivuja):	61 (9)
Päiväys:	28.01.2013
Opinnäytetyön ohjaajat:	Juha Kaarela ja Soili Mäkimurto-Koivumaa
<p>Tämän opinnäytetyön kohteena oli Oulun seudun ammattiopiston tekniikan ja liikenteen koulutusalan maksullinen palvelutoiminta (mapa). Työssä selvitettiin mapa-toiminnan nykytilaa ja sen kehittämismahdollisuuksia. Tavoitteena oli luoda kokonaisnäkemyks mapatoiminnan nykykäytännöstä, sen roolista oppimisen ja talouden näkökulmista sekä kehittämisestä. Työn tavoitteena oli laatia tulosten perusteella maksullista palvelutoimintaa koskevia kehittämissuhteita.</p> <p>Työn teoriaosassa käsiteltiin maksullisen palvelutoiminnan järjestämisen viitekehystä ja merkitystä ammattitaidon opiskelussa. Lisäksi tarkasteltiin ammatillisen koulutuksen tulevaisuuden suuntaviivoja sekä toiminnan että talouden näkökulmista.</p> <p>Tutkimus on laadullinen ja sen empiirisen osan muodostaa ammattiopiston yksiköiden johdolle suunnattu kysely ja sitä täydentävät haastattelut.</p> <p>Työn tuloksena syntyi aineisto, jota voivat hyödyntää niin opettajat kuin heidän esimiehensäkin saadakseen kokonaiskuvan mapatoiminnasta. Haastatteluaineiston ja omien havaintojen ja kokemuksen perusteella laadittu ehdotus konkreettisista kehittämissuhteista voi toimia jatkotyöskentelyn pohjana. Tutkimuksen perusteella maksullinen palvelutoiminta nähtiin erittäin tärkeäksi opiskelijoita motivoivaksi ja kehitettäväksi tavaksi oppia. Samalla nähtiin, että kehittämissuhteita on runsaasti. Maksullisen palvelutoiminnan kehittämiselle on hyvät edellytykset vahvan ammatillisen osaamisen ja myönteisen suhtautumisen sekä johdon tuen myötä.</p>	
Asiasanat: ammatillinen koulutus, asiakastyö, osaaminen, palvelutoiminta.	

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES, Technology

Degree programme:	Technology Competence Management
Author:	Mikko Koivukangas
Thesis title:	Developing Processes of Charged Services in Technology, Communication and Transport in Oulu Vocational College
Pages (of which appendixes):	61 (9)
Date:	28 January 2013
Thesis instructors:	Juha Kaarela and Soili Mäkimurto-Koivumaa
<p>The aim of this Master's thesis was to study the present state and future possibilities of charged services in the sector of technology, communication and transport in Oulu Vocational College.</p> <p>The study aimed at a comprehensive picture of the present practices in the charged services sector, its role from the educational and economical point of view, as well as the required preconditions for further development.</p> <p>The aim was, based on the study results, to present new approaches on how to improve the practices used in the charged services sector.</p> <p>The theoretical part of the study deals with the context of charged services and its role in accomplishing vocational skills. Attention is also given to the streamlines of vocational education both from a practical and an economical perspective.</p> <p>The study is qualitative by nature, the empiric part being based on an inquiry to as well as interviews with the heads of the college units.</p> <p>The results of this thesis can be utilized both by teachers and their superiors to gain a general view of charged services in vocational training. The concrete suggestions presented in this study to develop the processes of charged services are based on the interviews with the heads of the units, and the writer's own observations and experiences, and can be used as a starting point for further development work. The results suggest that charged services in Oulu Vocational College are seen as a means of learning that motivates students and improves their vocational skills. It also becomes clear that there are plenty of challenges to face in order to improve today's situation. It is, however, possible to meet the challenges with the help of high-level vocational expertise, positive attitudes and support from the college management.</p>	
Key words: vocational education, customer service work, expertise, services.	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	I
ABSTRACT	II
SISÄLLYS	III
KÄYTETYT TERMIT JA LYHENTEET	V
1 JOHDANTO	1
1.1 Aiheen valinta ja taustaa	1
1.2 Työn tavoite ja rajausta	2
1.3 Tutkimusmenetelmä	3
1.5 Oulun seudun ammattiopisto	5
1.6 Oulun seudun ammattiopiston yksiköt	6
2 AMMATILLINEN PERUSKOULUTUS	9
2.1 Ammatillisen peruskoulutuksen sijoittuminen koulujärjestelmään	9
2.2 Ammatillisen peruskoulutuksen tarkoitus ja tavoitteet	10
2.3 Ammatillisen koulutuksen hallinto ja rahoitus	10
2.4 Perustutkinnon rakenne	12
2.5 Tekniikan ja liikenteen koulutusala	13
2.7 Tekniikan ja liikenteen koulutusalan perustutkintojen kompetensseista	14
3 AMMATTITAIDON KÄSITTEESTÄ	16
3.1 Ammattitaito	16
3.2 Elinikäisen oppimisen avaintaidot	16
3.3 Taitojen oppimisesta	17
4 MAKSULLINEN PALVELUTOIMINTA	21
4.1 Mapa-toimintaympäristö	21
4.2 Pedagoginen ja taloudellinen intressi	22
4.3 Maksullinen palvelutoiminta haastaa opettajan	22
4.4 Elinkeinoelämän näkökulma	23
4.5 Taloudellinen näkökulma	24
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	25
5.1 Kyselyn kohdejoukko	25
5.2 Kyselyn sisältö ja toteutus	25
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	27
6.1 Suhtautuminen mapa-toimintaan	27
6.2 Toiminnan luonne ja laajuus	28

6.4 Johtaminen ja arviointi	30
6.5 Markkinointi ja hinnoittelu	30
6.6 Yhteistyö	31
6.7 Asiakkaat.....	32
6.8 Logistiikka ja tukitoiminnot.....	32
6.9 Opiskelijoiden rooli mapa-toiminnassa	33
6.10 Yhtymän sisäiset työt osana mapa-toimintaa.....	33
6.11 Mapa-toiminnan kehittämisenäkemyksiä	34
7 MAKSULLISEN PALVELUTOIMINNAN KEHITTÄMINEN.....	36
7.1 Strategia.....	36
7.2 Johtaminen ja hallinnointi	36
7.3 Opiskelijoiden osallisuuden lisääminen	37
7.4 Toimintaan sitouttaminen.....	38
7.5 Markkinointi ja myynti	38
7.6 Talous ja tukitoiminnot	39
7.7 Yhteistyön mahdollisuudet.....	41
7.8 Sisäinen asiakkuus	41
7.9 Mapa-toiminnassa tuotettavien kulutushyödykkeiden tuotteistaminen	42
7.10 Eräitä kehittämiskohteita ja mahdollisuuksia.....	43
7.10.1 Autoala.....	43
7.10.2 Rakennustoiminta.....	44
7.10.3 Tuotannollinen toiminta.....	46
7.10.4 Logistiikka-ala	47
7.10.5 Tieto- ja tietoliikennetekniikka	48
8 POHDINTA	49
LÄHTEET.....	51
LIITTEET	53

KÄYTETYT TERMIT JA LYHENTEET

ALPA	Ammatilliseen perustutkintoon tähtäävän koulutuksen aloituspaikka
HAU	Oulun seudun ammattiopiston Haukiputaan yksikkö
KAUT	Oulun seudun ammattiopiston Kaukovainion tekniikan yksikkö
KEM	Oulun seudun ammattiopiston Kempeleen yksikkö
KESU	Valtioneuvoston nelivuotiskaudeksi vahvistama koulutuksen ja yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma
LIM	Oulun seudun ammattiopiston Limingan yksikkö
mapa	Maksullinen palvelutoiminta, jota tuotetaan lähinnä opiskelijatyönä opintojen yhteydessä ja jossa tuotteen tai palvelun maksajana on asiakas
MUH	Oulun seudun ammattiopiston Muhoksen yksikkö
MYLL	Oulun seudun ammattiopiston Myllytullin yksikkö
OKM	Opetus- ja kulttuuriministeriö
OPH	Opetushallitus
OSAO	Oulun seudun ammattiopisto
OSEKK	Oulun seudun koulutuskuntayhtymä
PK-yritykset	Pienet ja keskisuuret yritykset. Yritykset, joissa on vähemmän kuin 250 työntekijää
PIK	Oulun seudun ammattiopiston Pikisaaren yksikkö
PUD	Oulun seudun ammattiopiston Pudasjärven yksikkö
TAI	Oulun seudun ammattiopiston Taivalkosken yksikkö
Teli- ala	Tekniikan ja liikenteen koulutusala.
TTS	Toiminta- ja taloussuunnitelma. Laaditaan kolmeksi vuodeksi ja tarkistetaan vuosittain

1 JOHDANTO

Ammatillisessa peruskoulutuksessa tehdään opiskelijatyönä myytäviä tuotteita, palveluja ja näiden yhdistelmiä. Tällä maksullisella palvelutoiminnalla (mapa) on ensisijaisesti opetukselliset lähtökohdat, mutta nykyään myös sen taloudellinen merkitys on korostumassa. Oulun seudun ammattiopisto on suuri, aiemmin itsenäisinä oppilaitoksina toimineista yksiköistä muodostuva kokonaisuus, jossa mapa-toiminnan kehittäminen on asetettu erääksi keskeiseksi tavoitteeksi.

Opiskelijat tulevat toisen asteen ammatilliseen koulutukseen pääosin suoraan peruskoulusta. Opiskelijoilla ei yleensä ole ammatilliseen koulutukseen tullessaan kokemusta käytännön työtehtävistä, eikä näin ollen myöskään tarvittavia perustaitoja ja osaamista. Tekniikan ja liikenteen koulutusalan opetussuunnitelmiin sisältyvissä ammattitaitotavoitteissa korostetaan käytännön taitoja ja osaamisen soveltamista muuttuvissa tilanteissa. Eri tutkintojen tavoitteissa korostetaan kauttaaltaan teknisen osaamisen lisäksi myös yleisempiä valmiuksia, kuten asiakaspalvelutaitoja ja yleisiä yrittäjyyteen liittyviä valmiuksia ja osaamisalueita. Mapa-toiminta voi hyvin toteutettuna tarjota opiskelijoille käytännönläheisiä ja motivoivia tehtäviä joiden avulla voidaan edistää koulutukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

1.1 Aiheen valinta ja taustaa

Ammattiopistojen päätehtävänä on järjestää ammatillista peruskoulutusta sekä ammatiosaamista syventävää ja laajentavaa lisäkoulutusta työelämään siirtyville sekä ammatia vaihtaville. Pk- yritysten ja yrittäjien osaamisen kehittäminen kuuluu myös ammattiopistojen tehtäväkenttään. Opistot toimivat tiiviissä vuorovaikutuksessa alueensa elinkeinoelämän kanssa ja opiskelijat suorittavat opintoihin kuuluvia työssäoppimisjaksoja elinkeinoelämän käytännön työtehtävissä.

Oppilaitoksessa järjestettävä opetus sisältää sekä luokkaopetusta että käytännön opetusta työsaleissa ja muissa käytännön oppimisympäristöissä.

Käytännön opetuksen osana tehdään maksullisena palvelutoimintana erilaisia tuotteita, palveluja ja niiden yhdistelmiä. Näiden loppukäyttäjänä tai tilaajana ja maksajana on todellinen asiakas. Toiminnalla on vahva pedagoginen pohja ja hyvin järjestettynä se muodostaa eräänlaisen sillan oppilaitoksessa tapahtuvan ja työpaikoilla tapahtuvan opimisen välimaastoon. Tekijän kokemuksen perusteella on pääteltävissä, että maksullisen palvelutoiminnan järjestämistä voidaan merkittävästi kehittää ottaen huomioon sekä pedagogiset että taloudelliset näkökulmat.

Aiheen valintaan vaikutti käytännön toiminnasta noussut tarve yhdenmukaistaa menettelytapoja ja niitä koskevia ohjeistuksia sekä vuosittain lisääntyvät opetuksen järjestämistä koskevat taloudelliset haasteet. Työn aiheen valintaan on merkittävä vaikutuksensa myös tekijän pitkällä kokemuksella oppilaitoksen johtamisesta ja siinä yhteydessä myös maksullisesta palvelutoiminnasta sekä henkilökohtainen kiinnostus aihepiiriä kohtaan.

1.2 Työn tavoite ja rajaus

Opinnäytetyön tavoitteena on kartoittaa Oulun seudun ammattiopiston tekniikan ja liikenteen koulutusalan maksullisen palvelutoiminnan nykytila sekä laatia ehdotuksia toiminnan kehittämiseksi. Oulun seudun ammattiopistossa tekniikan ja liikenteen koulutusta järjestetään yhdeksässä yksikössä. Näillä kullakin on oma kehityshistoriansa ja kulttuurinsa jotka edelleen ovat tunnistettavissa, onhan yhteisiä toimintavuosia vasta muutamasta vuodesta noin kymmeneen vuoteen.

Tuotoksen on tarkoitus toimia myös tietolähteenä ja virikeaineistona maksullista palvelutoimintaa opetuksessaan käyttäville opettajille sekä heidän esimiehilleen. Työ koskee tekniikan ja liikenteen koulutusala ja yksiköitä, joissa kyseistä koulutusta järjestetään. Tarkastelu koskee opiskelijatyönä tehtävää maksullista palvelutoimintaa ja sen ulkopuolelle jää muun muassa maksullisena palvelutoimintana järjestettävä koulutus.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tässä opinnäytetyössä tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista (kvalitatiivista) tutkimusta. Laadulliselle tutkimukselle on tunnusomaista, että tiedonhankinta on kokonaisvaltaista ja siinä suositaan ihmistä tiedonhankinnan instrumenttina. Pyrkimyksenä ei ole teorian tai hypoteesin testaaminen vaan aineiston monitahoinen tarkastelu. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2010, 161, 164.)

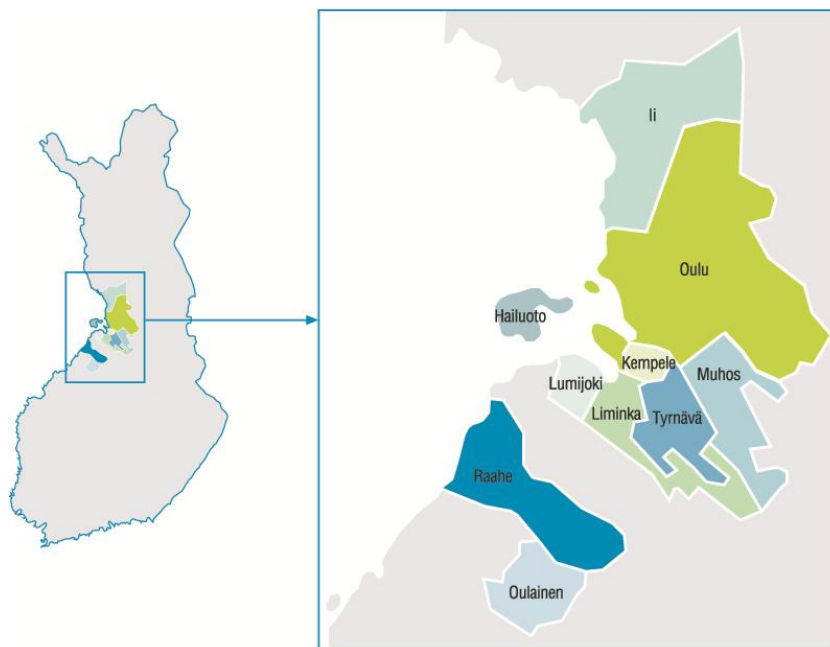
Työssä pyritään kuvaamaan maksullisen palvelutoiminnan nykytila sekä löytämään uusia kehittämisideoita. Toiminnan monimuotoisuudesta ja toimintakulttuurien eroista johtuen nykytilanteen kuvaamiseen ja kehittämiskohteiden kartoittamiseen sopii laadullinen menetelmä määrällistä paremmin. Kanasen (2008, 34) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei ole olemassa haastateltavien määrään liittyviä sääntöjä.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa painottuu Räsänen (2009) mukaan prosessisuuntautuminen, vastaajan näkökannan ymmärtäminen ja tutkittavan kohteen rationaalinen lähestyminen. Tässä opinnäytetyössä aineiston hankkimista ei tehdä tarkoin strukturoituja kysymyksiä käyttäen vaan teemoittain järjestettyjen avointen kysymysten avulla.

Haastatteluun valittiin tekniikan ja liikenteen alan koulutusta järjestävien yksiköiden yksikönjohtajat. Yksikönjohtajilla on hyvä yksikkönsä toiminnan ja olosuhteiden tuntemus ja he ovat keskeisessä ja vaikuttavassa asemassa tarkasteltaessa opetuksen yhteydessä tehtävää maksullista palvelutoimintaa. Tutkimuksen toteutustapaa on selitetty lähemmin luvussa 5.

1.4 Oulun seudun koulutuskuntayhtymä

Oulun seudun koulutuskuntayhtymässä (OSEKK) on 1.1.2013 alkaen kymmenen jäsenkuntaa (Kuva1).

Kuva 1. Oulun seudun koulutuskuntayhtymän jäsenkunnat, tilanne 1.1.2013. (OSEKK esittely, hakupäivä 10.12.2012).

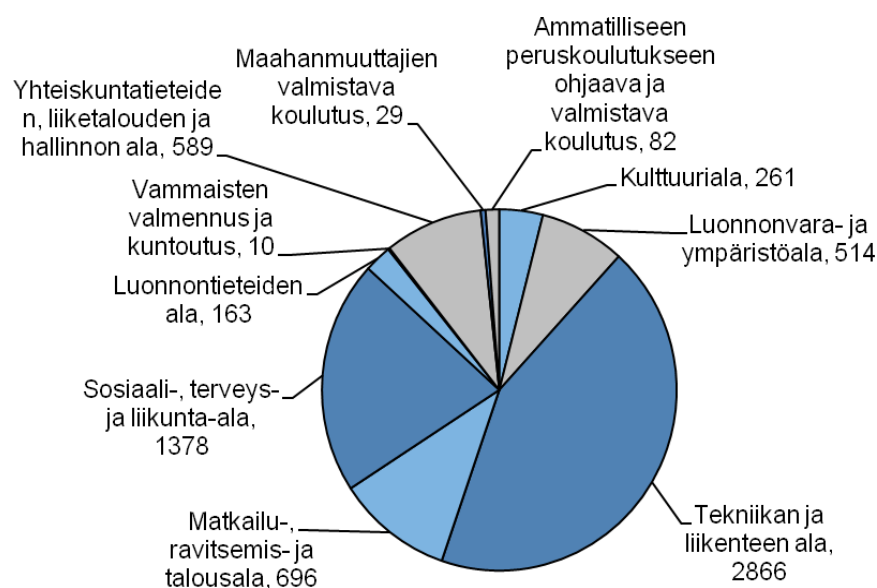
Koulutuskuntayhtymä on perustettu 1994 ja useiden hallinnoltaan ja omistuspohjaltaan erilaisten ylläpitäjien oppilaitokset siirtyivät kuntayhtymään 1.8.1995. Kuntayhtymään tuli tuolloin oppilaitoksia valtiolta, kaupungilta sekä toimintansa päättäneeltä kuntayhtymältä. Vuoden 2009 alusta lukien koulutuskuntayhtymän toiminta laajeni, kun aiemmin Koillis-Pohjanmaan ammatillisen koulutuksen kuntayhtymän ylläpitämä ammatillinen koulutus Pudasjärvellä sekä Taivalkoskella siirtyi osaksi Oulun seudun ammattiopistoa. Osa oppilaitoksista oli toiminut itsenäisenä kuntayhtymään liitettäessä noin sata vuotta oman pitkä perinteet ja toimintakulttuurin.

OSEKK ylläpitää sekä ammattikorkeakoulua että ammattiopistoa. Opiskelijoita on yhteensä n. 16 500 (20.9.2012) ja henkilökuntaa 1 950 (31.12.2011). Koulutusyksiköitä on Kempeleessä, Limingassa, Muhoksella, Oulussa, Oulaisissa, Pudasjärvellä, Raahessa sekä Taivalkoskella.

Strategiansa mukaan koulutuskuntayhtymä on dynaaminen, korkeatasoinen ja työelämä-lähtöinen koulutuksen järjestäjä jonka oppilaitokset ovat arvostettuja ja kansainvälisiä. Ne muodostavat keskeisen osan Oulun seudun innovaatioympäristöä. (Kuntayhtymä-strategia 2015)

1.5 Oulun seudun ammattiopisto

Oulun seudun ammattiopistossa (OSAO) järjestetään koulutusta seitsemällä koulu-tusalalla, joissa on yhteensä 32 perustutkintoa ja 63 koulutusohjelmaa. Perustutkintoon tähtääviä opiskelijoita oli vuonna 2011 yhteensä 6 588 opiskelijaa. Alakohtaiset opiske-lijamäärät ilmenevät kuvioista 1. Lisäksi ammattiopisto järjestää ammatillista aikuiskou-lutusta, jossa opiskelee vuosittain useita tuhansia opiskelijoita.

Kuvio 1. Oulun seudun ammattiopiston opiskelijamäärät ammatillisessa peruskoulutuk-sessa koulutusaloittain v. 2011. (OSAO esittely, hakupäivä 10.12.2012).

Oulun seudun ammattiopiston opiskelijoista n. 44 % opiskelee tekniikan ja liikenteen koulutusalan eri tutkinnoissa. Tutkintoon tähtäävän koulutuksen lisäksi ammattiopistos-sa järjestetään ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta, maahanmuuttajille tarkoitettua valmistavaa koulutusta sekä vammaisten valmennusta ja kuntoutusta.

1.6 Oulun seudun ammattiopiston yksiköt

Ammattiopistossa järjestetään koulutusta 12 yksikössä. Useimmat yksiköt ovat monialaisia ja yhdeksässä yksikössä järjestetään tekniikan ja liikenteen alan koulutusta. Ammattiopiston yksiköt toimivat varsin itsenäisesti kuitenkin yhteisesti vahvistettujen ohjeistusten ja periaatteiden mukaan. Jokaiselle yksikölle vahvistetaan vuosittain sekä toiminnalliset että taloudelliset tavoitteet. Keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi voidaan yksiköitasolla melko vapaasti kehittää ja soveltaa.

Seuraavassa esitellään lyhyesti ne yksiköt, joissa järjestetään koulutusta tekniikan ja liikenteen koulutusalueella.

Haukiputaan yksikkö (HAU) on monialainen, noin 800 opiskelijan yksikkö, joka toimii Haukiputaan Asemakylällä. Yksikössä järjestetään tekniikan ja liikenteen koulutusalueella autoalan, sähkö- ja automaatioalan, rakennusalan, pintakäsittelyalan sekä verhoilu- ja sisustusalan perustutkintoihin johtavaa koulutusta. Lisäksi yksikössä järjestetään koulutusta hiusalan sekä hotelli- ravintola- ja cateringalan perustutkintoihin. Autoalan koulutus tullaan aiemmin tehdyn päätöksen mukaisesti siirtämään syksyllä 2013 Kempeleen yksiköstä Haukiputaalle, jolloin Haukiputaan yksikköön muodostuu vahva autoalan koulutuskeskittymä. Samaan aikaan logistiikan koulutus siirretään Haukiputaalta Kempeleen yksikköön.

Haukipudas toimi itsenäisenä, noin 19000 asukkaan kuntana vuoden 2012 loppuun ja kunta liittyi uuteen Oulun kaupunkiin vuoden 2013 alusta. Haukiputaan yksikkö on alueen elinkeinotoiminnan laajuuteen nähden suuri toimija erityisesti autoalalla.

Kaukovainion tekniikan yksikkö (KAUT) toimii parin kilometrin etäisyydellä Oulun keskustasta. Yksikön opiskelijamäärä on noin 940 ja siellä järjestetään monipuolisesti tekniikan ja liikenteen koulutusalan tutkintoihin johtavaa koulutusta. Tarjolla on kiinteistöpalvelujen, kone- ja metallialan, laboratorioalan, prosessiteollisuuden, puualan, rakennusalan, sähkö- ja automaatiotekniikan sekä talotekniikan perustutkinnot. Kuten tutkintonimikkeistä ilmenee, yksikössä järjestetään monipuolisesti erityisesti rakentamiseen liittyvien ammattien koulutusta.

Kempeleen yksikkö (KEM) toimii nimensä mukaisesti Kempeleessä, noin 14 km Oulun keskustasta. Yksikön opiskelijamäärä on noin 630 ja tarjottavat tutkinnot ovat puutarhatalouden, logistiikan, suunnitteluassistentin sekä hotelli-, ravintola- ja cateringalan perustutkinnot. Yksikössä järjestetään myös autoalan koulutusta, joka kuitenkin tulee siirtymään Haukiputaalle syksystä 2013 lukien. Jatkossa Kempeleen yksikkö tulee olemaan vahva logistiikan kouluttaja painottuen erityisesti raskaan kaluston kuljettajakoulutukseen.

Limingan yksikkö (LIM) on turvallisuusalan koulutukseen erikoistunut yksikkö vajaat 30 km Oulusta etelään. Yksikössä on noin 200 turvallisuusalan perustutkinnon opiskelijaa. Koulutus palvelee koko Oulun seutua ja maksullisen palvelutoiminnan kysynnästä valtaosa tuleekin Oulun kaupungin alueelta.

Muhoksen yksikkö (MUH) toimii noin 30 km Oulusta länteen Muhoksen taajaman kupeessa. Yksikkö on keskittynyt vahvasti luonnonvara-alan koulutukseen ja siellä järjestetään tekniikan ja liikenteen koulutusalaan ainoastaan autoalan perustutkintoon johtavaa koulutusta. Muita yksikössä järjestettäviä tutkintoja ovat maatalousalan, metsäalan sekä hotelli-, ravintola- ja cateringalan perustutkinnot. Yksikön opiskelijamäärä on noin 340.

Myllytullin yksikkö (MYLL) sijaitsee aivan Oulun keskustassa ja yksikön opiskelijamäärä on noin tuhat. Yksikössä voi suorittaa tekniikan koulutusalaan kuuluvat elintarvikealan, painoviestinnän sekä tieto- ja tietoliikennetekniikan perustutkinnot. Yksikössä järjestetään koulutusta myös hotelli-, ravintola- ja cateringalan, matkailualan, hiusalan sekä kauneushoitoalan perustutkintoihin. Painoviestinnän koulutus järjestetään yhteistyössä Jyväskylän ammattiopiston kanssa, joka vastaa käytännön opetuksesta. Yksikössä on oma tuotemyymälä, jossa myydään elintarvikealan ja jonkin verran myös ravitsemisalan tuotteita.

Pikisaaren yksikkö (PIK) toimii Oulun kaupungin keskustan välittömässä läheisyydessä. Pääosa yksikön toiminnasta on kulttuurialan koulutusta. Tekniikan koulutusalaan kuuluvana järjestetään vaatetusalan perustutkintoon johtavaa koulutusta. Opiskelijamäärä on noin 320 ja yksikössä on tuotemyymälä, jossa mapa-tuotemyynti pääosin tapahtuu.

Pudasjärven yksikkö (PUD) toimii Pudasjärven kaupungin keskustan tuntumassa. Yksikössä järjestetään koulutusta matkailualan, hevostalouden, prosessiteollisuuden sekä sähkö- ja automaatiotekniikan perustutkintoihin. Opiskelijamäärä on noin 200. Tekniikan ja liikenteen koulutuslallalla prosessiteollisuuden koulutus on käynnistämislvaiheessa ja johtuen sähköalalle opiskelijoiden otto ei ole jokavuotista.

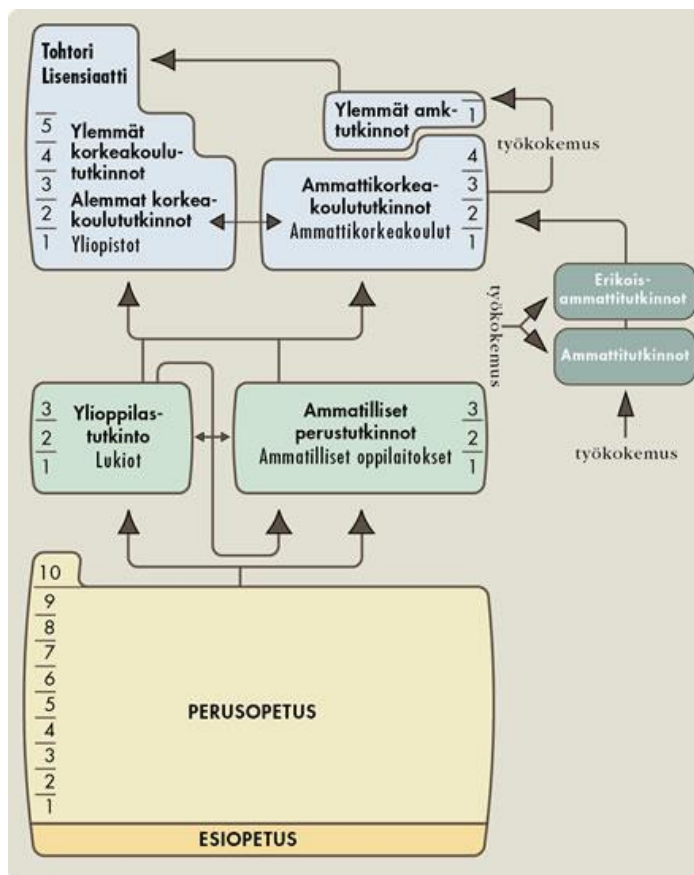
Taivalkosken yksikkö (TAI) toimii kahdessa pisteessä Taivalkosken taajamassa. Yksikön noin 270 opiskelijaa tulevat valtaosin paikkakunnan ulkopuolelta. Yksikössä voi suorittaa hotelli- ravintola- ja cateringalan, kaivosalan, kone- ja metallialan, metsäalan sekä rakennusalan perustutkinnot.

Oulun seudun ammattiopistossa on kaksi yksikköä, joissa ei järjestetä tekniikan ja liikenteen koulutuslallalle kuuluvaa koulutusta. *Kaukovainion liiketalouden yksikössä* (KAUL) järjestetään liiketalouden sekä tieto- ja viestintätekniikan perustutkintoihin johtavaa koulutusta. *Kontinkankaan yksikössä* (KON) järjestetään sosiaali- terveys- ja liikunta-alan koulutusta. Kaukovainion liiketalouden yksikkö ja Kontinkankaan yksikkö eivät ole tässä opinnäytetyössä tarkastelun kohteena.

2 AMMATILLINEN PERUSKOULUTUS

2.1 Ammatillisen peruskoulutuksen sijoittuminen koulujärjestelmään

Ammatillinen peruskoulutus on lukiolle rinnakkainen peruskoulun jälkeinen toisen asteen koulutusväylä. Molemmat väylät tuottavat jatko-opintokelpoisuuden ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opintoihin. (kuvio 2)

Kuvio 2. Suomen koulujärjestelmä (Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot, hakupäivä 11.12.2012)

Vuonna 2011 toisella asteella oli tarjolla yhteensä 107 600 aloituspaikkaa, joista ammatillisen peruskoulutuksen osuus oli 59,2 % eli 63 700 paikkaa. Viime vuosina ammatillisen koulutuksen aloituspaikkoja on lisätty ja vastaavasti lukion aloituspaikkamäärää on hiukan vähennetty. (Opetushallitus. Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011, 79)

Ammatillista koulutusta järjestetään kahdeksalla koulutusalaalla: humanistisella ja kasvatustalalla, kulttuurialalla, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalla, luonnon-

tieteiden alalla, tekniikan ja liikenteen alalla, luonnonvara- ja ympäristöalalla, sosiaali-terveys- ja liikunta-alalla sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla. (Asetus ammatillisesta koulutuksesta 811/1998 1:1 §)

2.2 Ammatillisen peruskoulutuksen tarkoitus ja tavoitteet

Ammatillisen peruskoulutuksen tarkoituksena on kohottaa väestön ammatillista osaamista, kehittää työelämää ja vastata sen osaamistarpeita sekä edistää työllisyyttä. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998 2§)

Lainsäädännön mukaan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen. Lisäksi opiskelijoiden kehitystä hyviksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi tulee koulutuksessa tukea. Koulutuksen tulee antaa opiskelijoille jatko-opintojen, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä tukea elinikäistä oppimista. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998 5§)

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen tavoitteena on, että kuluvan vuosikymmenen lopussa 90 prosentilla 20–24-vuotiaista olisi perusasteen jälkeinen tutkinto. Tämä edellyttää sekä perusasteelta toiselle asteelle siirtymisen tehostamista että toisen asteen koulutuksen läpäisyn parantamista. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. KESU 2011-2016, 31)

2.3 Ammatillisen koulutuksen hallinto ja rahoitus

Ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjinä ovat pääosin kuntayhtymät tai kunnat. Myös rekisteröidyt yhteisöt ja säätiöt sekä valtio voivat toimia koulutuksen järjestäjinä.

Ammatillinen koulutus kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle ja ministeriö vastaa lainsäädännön valmistelusta sekä koulutuksen järjestämislupien myöntämisestä. Opetushallitus vastaa ministeriön alaisena keskusvirastona muun muassa opetussuunnitelmien perusteiden antamisesta sekä arviointia koskevista ohjeista.

Opetus- ja kulttuuriministeriö antaa koulutuksen järjestämistä varten tarvittavan järjestämisluvan ja määrittää siihen kuuluvan koulutustehtävän. Järjestämisluvassa määrätään myös mitkä tutkinnot ja koulutusohjelmat eivät sisälly lupaan. Lupa määrittelee, missä laajuudessa ja mitä koulutusta sen perusteella voidaan järjestää. Koulutuksen järjestäminen tapahtuu järjestämisluvanluvan ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoitusjärjestelmän puitteissa.

Ammatillisen koulutuksen rahoitus on kuntien ja valtion vastuulla. Kuntien osuus rahoituksesta on hiukan valtiota suurempi ja se perustuu kuntien asukasmääriin. Koulutuksen järjestäjät saavat alakohtaisiin yksikköhintoihin perustuvan laskennallisen rahoituksen opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Vuonna 2013 keskimääräinen arvonnalisäveroton yksikköhinta tulee valtioneuvoston päätöksen mukaan olemaan 11 137 €/opiskelija. Tekniikan ja liikenteen koulutusalan laskennallinen yksikköhinta on hieman keskimääräistä korkeampi eli 11 315 €/opiskelija. (Opetushallitus. Keskimääräiset yksikköhinnat vuonna 2013, hakupäivä 11.12.2012)

Yksikköhintoihin ei tehdä kustannustason muutoksesta johtuvia indeksitarkistuksia vuonna 2013. (Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote, hakupäivä 11.12.2012). Jatkossa koulutukseen käytettävät resurssit tulevat edelleen niukkenemaan. (Opetus- ja kulttuuriministeriö. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2014-2017, 28, hakupäivä 17.1.2013)

Laskennallisin perustein myönnettävän rahoituksen lisäksi on vuodesta 2006 alkaen otettu määräytymisperusteeksi myös toiminnan tuloksellisuus. Tuloksellisuuden arvioinnissa huomioidaan opiskelijoiden työllistyminen, siirtyminen korkea-asteen jatko-opintoihin, opintojen keskeyttäminen, koulutuksen läpäisy, opetushenkilöstön kelpoisuus ja henkilöstön kehittäminen. Tuloksellisuuden perusteella kokonaisrahoituksesta ”otetaan päältä” 3 % ja näin saatava summa jaetaan koulutuksen järjestäjille erityisen tuloksellisuusindeksin perusteella. Oulun seudun ammattiopisto saa vuonna 2013 tuloksellisuusrahoitusta 2,87 M€ mikä on noin 4,1 % sen saamasta ammatillisen peruskoulutuksen yksikköhintarahoituksesta 70,77 M€. (Valtionosuusraportti 2013, hakupäivä 11.12.2012)

Koulutuksen järjestäjä saa yksikköhintarahoituksen ja tuloksellisuusosan lisäksi tuloja ammatillisen lisäkoulutuksen järjestämisestä, maksullisesta palvelutoiminnasta ja eräistä

avustuksista sekä hanketoiminnasta. Näin muodostuva rahoitus on kokonaisuudessaan korvamerkkaamatonta eli koulutuksen järjestäjä päättää koulutukseen myönnetyn ja muun rahoituksen käyttämisestä ja kohdentamisesta.

2.4 Perustutkinnon rakenne

Ammatillisen perustutkinnon laajuus on 120 opintoviikkoa (ov). Yksi opintoviikko tarkoittaa opiskelijan tekemää 40 tunnin työmäärää. Opintoviikko on laskennallinen käsite ja todellisuudessa opiskelijan tekemä työmäärä on hyvin yksilöllinen. Pääosin opiskelu perustuu lähiopetukseen ja sitä on tyypillisesti ammattiopistoissa n. 26–32 tuntia opintoviikkoa kohti.

Perustutkinto koostuu ammatillisista opinnoista, ammattitaitoa täydentävistä osista (atto-aineet) sekä vapaasti valittavista tutkinnon osista (Taulukko 1)

Taulukko 1. Ammatillisen perustutkinnon muodostuminen. (Koulutusnetti, hakupäivä 11.12.2012)

Opinnot	Laajuus	Huomautus
Ammatilliset opinnot	90 ov	Työssäoppimisen osuus vähintään 20ov
Ammattitaitoa täydentävät opinnot (ATTO-aineet)	20 ov	Pakollisina: äidinkieli, toinen kotimainen kieli, vieras kieli, matematiikka, fysiikka ja kemia, yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tieto, liikunta ja terveystieto, taide ja kulttuuri.
Vapaasti valittavat opinnot	10 ov	Voivat sisältää ammatillisia, harrastuspainotteisia, ATTO-aineita tai lukio-opintoja.
Yhteensä	120 ov	
	ov	= opintoviikko (40 ov vastaa noin yhtä lukuvuotta)

2.5 Tekniikan ja liikenteen koulutusala

Tekniikan ja liikenteen koulutusosalalla koulutetaan työvoimaa teollisuuden, kuljetusalan, tietotekniikan ja rakentamisen tarpeisiin. Koulutusalaan kuuluu 26 perustutkintoa. Näistä Oulun seudun ammattiopistossa on tarjolla 19 tutkintoa. (liite 1)

Tekniikan ja liikenteen koulutusala on valtakunnallisesti suurin koulutusala ja sen opiskelijamäärä vuonna 2010 oli 78 119, mikä oli 40,4 % kaikista ammatillisista perustutkintoa suorittavista. Tekniikan ja liikenteen koulutusalan opiskelijamäärä on lisääntynyt viime vuosina ja kasvua vuodesta 2007 vuoteen 2010 oli 8 %. (Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011, 135.)

2.6 Koulutuksen kehittämislinjauksia

Valtioneuvosto hyväksyy joka neljäs vuosi suunnitelman opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan koulutuksen ja yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämisestä (KESU). Kehittämissuunnitelma perustuu kulloisenkin hallituksen hallitusohjelmassa asetettuihin tavoitteisiin. Uusimmassa, vuosille 2011-2016 vahvistetussa kehittämissuunnitelmassa korostuu nuorten syrjäytymisvaaran ehkäisy mm. opintojen ohjausta ja käytännönläheisyyttä lisäämällä.

Ammatillisen koulutuksen osalta kehittämissuunnitelmassa tavoitteeksi on asetettu muiden muassa keskeyttämisten vähentäminen. Tavoitteen saavuttamiseksi ohjelman mukaan tuetaan koko tutkinnon suorittamista tukevien pedagogisten ratkaisujen, ohjauskäytänteiden ja toimintamallien kehittämistä sekä erilaisten työvaltaisten oppimisympäristöjen ja –mahdollisuuksien tarjontaa.

Suunnitelman mukaan ammatillista tutkintojärjestelmää kehitetään vahvistamalla ammatillisten perustutkintojen ja ammatti- ja erikoisammattitutkintojen osaamisperusteisuutta. Ammatillista tutkintojärjestelmää kehitetään siten, että se muodostaa selkeän ja johdonmukaisen kokonaisuuden työelämän näkökulmasta. (KESU 2011- 2016, 39.)

Ammatillisen koulutuksen laadunhallintaa vahvistetaan ja koulutuksen järjestäjien välistä eroja pyritään kaventamaan. Tavoitteena on toimintaprosessien kehittäminen sekä asiakaslähtöisyyden ja vaikuttavuuden vahvistaminen, jotta voidaan vastata kasvaviin koulutuksen laatua koskeviin vaatimuksiin.

Ammatillisen koulutuksen rahoitusta kehitetään suunnitelman mukaan palkitsemaan koulutuksen laadusta ja laadun parantamisesta. Rahoitus osoitetaan edelleen koulutuksen järjestäjille. (KESU 2011- 2016, 40.)

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa on asetettu tavoitteita jotka koskevat myös ammatillista peruskoulutusta. Ohjelman mukaan koulutuksen työelämäyhteyksiä sekä tietoa kansalaisen, työntekijän ja yrittäjän oikeuksista ja velvollisuuksista antavaa työelämä- ja yrittäjäyyskasvatusta vahvistetaan kaikilla koulutusasteilla. Ohjelman mukaan edistetään oppilaitos- ja korkeakoulurajat ylittävää tilojen, tukipalvelujen ja opettajaresurssien yhteiskäyttöä. (Valtioneuvosto. Hallitusohjelma, 31.)

2.7 Tekniikan ja liikenteen koulutusalan perustutkintojen kompetensseista

Tekniikan ja liikenteen koulutuksissa kuten kaikessa ammatillisessa koulutuksessa korostetaan alakohtaisten ”kovan osaamisen” alueiden lisäksi yleisempien taitojen ja tietojen merkitystä. Viime vuosina uudistetuissa opetussuunnitelmissa korostetaan aiempaa selkeämmin alasta riippumattomien osa-alueisiin kuten asiakaspalveluun, taloudelliseen ajatteluun ja toimintaan sekä oma-aloitteisuuteen ja laatutietoisuuteen liittyviä valmiuksia. Kestävän kehityksen periaatteiden tiedostaminen ja omaksuminen on niin ikään nostettu näkyvästi esille.

Tarkasteltaessa opetussuunnitelmissa asetettuja tavoitteita maksullisen palvelutoiminnan näkökulmasta, voidaan sieltä nostaa esimerkiksi seuraavankaltaisia kuvauksia:

”Alan tehtävissä on keskeistä osata asiakaskeskeinen, työturvallinen ja ympäristö vastuullinen työskentelytapa.” ”Autoalan perustutkinnon suorittanut osaa palvella asiakkaita eri tilanteissa heidän tarpeidensa ja odotustensa mukaisesti ja hyviä käytöstapoja noudattaen.” (OPH, Autoalan perustutkinnon tavoitteet, 9.)

”Rakennusalan perustutkinnon suorittaneella on monipuolinen ammattitaito ja hän kehittää sitä jatkuvasti. Hän on luotettava, laatu tietoinen, oma- aloitteinen sekä asiakaspalvelu- ja yhteistyöhenkinen”. (OPH, Rakennusalan perustutkinnon tavoitteet, 10.)

”Tieto- ja tietoliikennetekniikan perustutkinnon suorittanut on luotettava, itsenäiseen työskentelyyn pystyvä, laatu tietoinen, oma- aloitteinen sekä asiakaspalvelu- ja yhteistyöhenkinen. Hän osaa suunnitella työnsä piirustuksien ja työohjeiden avulla, osaa tehdä työhönsä liittyviä materiaali- ja työkustannuslaskelmia sekä esitellä ja arvioida omaa työtään.” (OPH, Tieto- ja tietoliikennetekniikan perustutkinnon tavoitteet, 8.)

3 AMMATTITAIDON KÄSITTEESTÄ

3.1 Ammattitaito

Ammattitaidon määritelmiä on monia ja ne luonnollisesti kehittyvät kuten ammatit ja niiden vaatimuksetkin. Helakorven mukaan ammattitaito voidaan ymmärtää pysyväksi tekemisvalmiudeksi, joka edellyttää harjaantumisen lisäksi tietoja. Helakorpi tarkastelee analyysissään ammattitaitoa jakamalla sen tuotannollisiin, normatiivisiin ja innovatiivisiin kvalifikaatioihin. Tuotannollisiin kvalifikaatioihin kuuluvat työn perusteiden ja kokonaisuuden ymmärtäminen ja välittömät työtaidot. Näistä voidaan käyttää myös nimitystä tietotaidot. Normatiivisiin kvalifikaatioihin kuuluvat kaikissa ammateissa tarpeelliset mutta ammatista riippuen eri tavoin painottuvat taidot kuten yhteistyö-, viestintä-, ja ongelmanratkaisu-, sekä sosiaaliset taidot. Innovatiiviset kvalifikaatiot mahdollistavat työprosessin kehittämisen ja oikean toiminnan ennalta arvaamattomissa tilanteissa. Jatkuvan oppimisen kyky kuuluu myös innovatiivisiin kvalifikaatioihin. Tällainen jako ei ole ongelmaton vaan eräissä ammateissa tietyn taidon voidaan katsoa kuuluvan esimerkiksi tuotannollisiin kvalifikaatioihin kun taas toisessa ammatissa normatiivisiin kvalifikaatioihin. Esimerkkinä tällaisesta on mm. palvelualttius. (Helakorpi, Ammattitaito ja sen analysointi 2005, 33-35; Työn taidot 2005, 61-62.)

Kuokkanen on kirjallisuuteen perustuen ottanut tutkimuksessaan ammattitaidon muodostumisen lähtökohdaksi tiedolliset, taidolliset ja asenteelliset vaatimukset, joita yhteiskunta ja työelämä edellyttävät. (Kuokkanen 2000, 14.)

3.2 Elinikäisen oppimisen avaintaidot

Euroopan unioni on määritellyt elinikäisen oppimisen avaintaidot viitekehyksenä, jossa määritellään ja yksilöidään ne avaintaidot, joita tarvitaan alati muuttuvilla työmarkkinoilla ja aktiivisena kansalaisena. Tässä eurooppalaisessa viitekehyksessä avaintaitoja on määritetty kahdeksan. (Elinikäisen oppimisen avaintaitoja koskeva eurooppalainen viitekehys)

Eurooppalaisen viitekehyksen pohjalta suomalaisen ammatillisen koulutuksen opetus-suunnitelmien perusteisiin on määritetty 11-kohtainen avaintaitojen kokonaisuus. viite-kehyyksen mukaan elinikäisen oppimisen avaintaidoilla tarkoitetaan valmiuksia, joita jatkuva oppiminen, tulevaisuuden ja uusien tilanteiden haltuunotto sekä työelämän muuttuvat olosuhteet edellyttävät. Ne merkitsevät sellaisten valmiuksien kehittämistä, joiden avulla kansalaiset pystyvät seuraamaan yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuvia muutoksia ja toimimaan muuttuvissa oloissa. (OPH, elinikäisen oppimisen avaintaidot)

Opetushallituksen määrittelemiä elinikäisen oppimisen avaintaitoja ovat:

1. elinikäinen oppiminen ja ongelmanratkaisu
2. vuorovaikutus ja yhteistyö
3. ammattietiikka
4. terveys, turvallisuus ja toimintakyky
5. aloitekyky ja yrittäjäyys
6. kestävä kehitys
7. estetiikka
8. viestintä- ja mediaosaaminen
9. matematiikka ja luonnontieteet
10. teknologia ja tietotekniikka
11. aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit.

(Opetushallitus. Hakupäivä 13.12.2012)

Avaintaitoja ei opeteta erillisinä oppiaineina vaan ne otetaan huomioon kaikissa tutkin-toon kuuluvissa opinnoissa, erityisesti ammattitaitoa täydentävien opintojen opetus-suunnitelmissa ja osaamisen arvioinnissa.

3.3 Taitojen oppimisesta

Ammatillisessa koulutuksessa eräs keskeinen pedagoginen haaste liittyy kysymykseen, miten opimme parhaiten käytännön työtehtävissä tarvittavia taitoja.

Salakari jakaa taitojen oppimisen kolmeen vaiheeseen: Ensimmäisessä vaiheessa opitaan työn periaatteet ja toisessa vaiheessa taitoja harjoitellaan kiinnittämällä ne jatkuvaksi toiminnaksi. Kolmannessa vaiheessa oppija parantaa taitavuuttaan, työskentelyn nopeuttaan, työnsä laatua sekä opitun yleistettävyyttä eli oppii soveltamaan oppimaansa uusissa tilanteissa. (Salakari 2007, 9.)

Ensimmäinen vaihe on luontevinta toteuttaa oppilaitosympäristössä tai varta vasten siihen soveltuvassa oppimisympäristössä esimerkiksi oppilaitoksen rakennustyömaalla. Toisessa vaiheessa mukaan voidaan luontevasti ottaa jo enemmän käytännön tehtäviä ja oppimisen kannalta tarkoituksenmukaisia asiakastöitä. Kolmas vaihe toteutuu usein työssäoppimisessa työpaikoilla, mutta sitä voidaan toteuttaa tai siihen voidaan erinomaisesti valmistautua tekemällä sopivia ja haasteita tarjoavia asiakastöitä oppilaitosympäristössä.

Oppimisympäristöllä on suuri merkitys taitojen oppimisessa. Ruohotien (2004a, 32-34.) mukaan avainkompetenssien kehittämisen kannalta on tärkeää, että:

- 1. Taitojen kehittäminen on sidoksissa työkontekstiin. Monet taidot kehittyvät toimintaympäristön luomien mahdollisuuksien puitteissa eikä niitä voida opettaa.*
- 2. Oppimisympäristöjen tulee muistuttaa aitoa toimintaympäristöä. Työntekoon innostava ympäristö auttaa parhaiten ammatillisten taitojen oppimisessa.*
- 3. Henkilöstön kehittämisessä tulee hyödyntää autenttisia oppimisympäristöjä ja edistää niiden kehittämistä.*
- 4. Koulutuksen ja työelämän välille tulee luoda kiinteä yhteistyö*
- 5. Taidon määrittämisen tulee olla sosiaalisesti situoitu. Taitoja ja taitovaatimuksia tulisi tarkastella sosiaalis- kulttuurisesta perspektiivistä., esimerkiksi miten ihmiset tosiasiassa työskentelevät ja miten työyhteisö muokkaa työtehtäviä ja oppimista.*
- 6. Taitojen siirtyminen (transfer) toisiin konteksteihin ei ole spontaania, vaan opetuksessa tulee kiinnittää huomiota transferin edistämiseen.*
- 7. Reflektio siitä mitä on opittu ja mitä tulevaisuudessa pitää oppia voi rakentaa siltoja työn ja oppimisen välille ja tukea oppimista työskentelyn aikana.*
- 8. Keskeisenä tavoitteena tulee olla oppijoiden itsesäätelyvalmiuksien kehittäminen. Oppimaan oppiminen on keskeinen taito muuttuvassa työelämässä. Opettajien tehtävä-*

nä on kontekstualisoida oppimisstrategit siten, että oppijat ymmärtävät mitkä strategiat kulloinkin ovat mahdollisia, miten niitä tulisi soveltaa erilaisissa tilanteissa ja milloin ja miksi niistä on apua.

Ammatin perusteet on tarkoituksenmukaisinta opettaa oppilaitosympäristössä. Oppilaitosympäristössä voidaan perehtyä ammatin kannalta keskeisiin työtehtäviin turvallisesti ja myös virheitä tehden ja niistä oppien. Opiskelun edetessä ja osaamisen karttuessa yhä suurempi osa käytännön opetuksesta on perusteltua järjestää aidoissa työympäristöissä. Paikallisen opetussuunnitelman ja käytännön opetusjärjestelyjen keskeinen haaste onkin erottaa, mitä voidaan oppia oppilaitosympäristössä.

Oppimisympäristö voidaan järjestää muistuttamaan aitoja työympäristöjä esimerkiksi simulaattoreita käyttämällä. Käytännön opetustiloja voidaan varustaa ja järjestää käyttäen mallina työpaikkojen ympäristöjä. Oppimisen esimerkeiksi voidaan ottaa aitoja ongelmatilanteita. Maksullisena palvelutoimintana tehtävät asiakastyöt sopivat tähän mitä parhaiten. Asiakastyöt tuovat oppimistilanteisiin työpaikalla tapahtuvan oppimisen piirteitä kuten asiakkaan laatuvaatimukset, aikataulut ja kustannustietoisuuden.

Aitojen ongelmalähtöisten työtehtävien tekeminen oppilaitosympäristössä madaltaa kynnystä siirtyä tekemään samankaltaisia tehtäviä todellisille työpaikoille. Tällä tavoin voidaan edistää Ruohotien korostamaa taitojen siirtymistä toisiin asiayhteyksiin eli transferia.

Salakarin mukaan opimme tehokkaimmin, kun meillä on ratkaistavana käytännön tehtävä. Oppimista tehostaa tietojen ja taitojen liittyminen koettuihin tapauksiin. Tällöin faktatkin kytkeytyvät käytännön tilanteisiin eivätkä jää irrallisiksi. Tämä ei poissulje sitä tosiasiaa, että tietyt perusteet, esimerkiksi matemaattiset lainalaisuudet on opittava ennen kuin niitä voidaan soveltaa käytäntöön. (Salakari 2007, 189.)

Mahdollisimman aidot oppimisympäristöt ja niissä suoritettavat käytännön tehtävät, joihin liittyy sopiva määrä haastetta, muodostavat motivaation kannalta mitä parhaimmat lähtökohdan käytännön taitojen oppimiselle.

Ilpo Vuorinen on kiteyttänyt oppimisen konkreettisuuden merkitystä osuvasti:

”Ihmisen käsillä on nälkä tarttua, vetää, vääntää, työntää, painaa, venyttää, muotoilla. Hän raapii niskaansa, kaivaa korvaansa, raaputtaa pöytää, napsuttelee sormilla, puhdistaa kynsiänsä, töhertää kynällä. Kun hän saa sopivaa materiaalia ja työkaluja, niin hän rauhoittuu ja keskittyy käyttensä töihin. Energia pyrkii ulos muutenkin kuin suun kautta”.
(Vuorinen 2001, 181.)

4 MAKSULLINEN PALVELUTOIMINTA

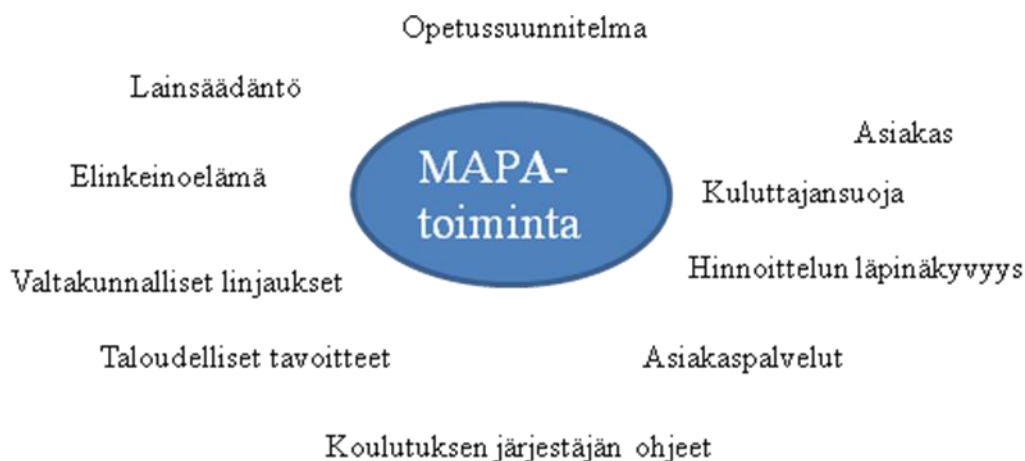
4.1 Mapa-toimintaympäristö

Maksulliset palvelut ja opiskelijoiden tekemät työt ovat olleet osa opetusta vuosikymmenet. Toimintaympäristössä, muun muassa lainsäädännössä tapahtuneet muutokset ovat tehneet toiminnasta aiempaa haastavampaa.

Ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa asia on säädetty ”Koulutukseen voi tarpeen mukaan liittyä alan palvelu- ja kehittämistoimintaa”. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998 8§)

Oulun seudun koulutuskuntayhtymässä maksullisella palvelutoiminnalla tarkoitetaan kuntayhtymän ulkopuolelle suunnattua palvelua, joka hinnoitellaan liiketaloudellisesti. Sille on luonteenomaista, että se tehdään tilauksesta tai tarjouksen perusteella tai rahoittaja haluaa yksinoikeuden hankkeesta saataviin tuloksiin. (OSEKK, Hallintosääntö 41§.)

Maksullisen palvelutoiminnan viitekehystä voidaan havainnollistaa kuvion 3 avulla.

Kuvio 3. Maksullisen palvelutoiminnan viitekehys

Ammattiopisto toimii maksullista palvelutoimintaa järjestäessään elinkeinonharjoittajana, tällöin sitä koskee sama kuluttajansuojalainsäädäntö kuin yrityksiä. Tuotteiden ja palvelujen hinnoittelun läpinäkyvyyttä koskeva hintamerkintäasetus on myös otettava

huomioon tiedottamisessa ja markkinoinnissa. Asetuksella säädetään hintojen ilmoittamisesta markkinoinnissa sekä niiden esillä pitämisestä myyntipaikalla.

4.2 Pedagoginen ja taloudellinen intressi

Maksullisen palvelutoiminnan tulee lainkin mukaan liittyä koulutukseen ja sen tulee perustua tarpeeseen. Toiminnan järjestäminen lähtee opetuksellisista tarpeista ja maksullisella palvelutoiminnalla pyritään ensisijaisesti opiskelumotivaation ja oppimistulosten parantamiseen.

Taloudellisen liikkumavaran pienentyminen on nähtävissä ja tulee olemaan tulevana vuosina merkittävä haaste myös ammatillisessa koulutuksessa. Näin maksullisella palvelutoiminnalla tulee olemaan kasvava merkitys myös koulutuksen järjestäjän talouden kannalta.

4.3 Maksullinen palvelutoiminta haastaa opettajan

Maksullisella palvelutoiminnalla voidaan opetusta järjestää käytännönläheisesti ja eräillä aloilla käytännön opetusta on vaikea kuvitella ilman aitoja asiakastöitä. Toiminta tekee opettajan työstä haastavaa mutta toisaalta myös palkitsevaa. Oppimistapahtumaan tulee uusia elementtejä perinteisen luokka- ja työsaliopetuksen lisäksi. Asiakastöitä tehtäessä toimintaan sovelletaan uusia lakisääteisiä velvoitteita, kuten kuluttajansuojaa ja hinnoittelua koskevia säädöksiä sekä alakohtaisia määräyksiä joita on runsaasti muun muassa rakennusalalla.

Opettaja vastaa myös oman opetuksensa osalta opetussuunnitelman noudattamisesta, joskin tässä suhteessa hänellä on käytännön järjestelyjen osalta liikkumavaraa. Opettajan vastuu korostuu myös töiden valikoinnin, työturvallisuuden, laatuvaatimusten, aika-tilaan liittyvien sekä kustannuksiin liittyvien tekijöiden osalta. Asiakastyöt tuovat myös ennalta arvaamattomia osaamiseen liittyviä haasteita. Opettaja kantaa vastuun töiden onnistumisesta vaikka opiskelijoiden osalta sitoutumisessa olisikin puutteita.

Maksullinen palvelutoiminta edellyttää opettajalta asiakaspalveluun, taloushallintoon, suunnitteluun ja sidosryhmäyhteistyöhön liittyvää erityisosaamista. Opettajan alakohtaisen ammatillisen osaamisen tulee olla myös kaiken aikaa ajan tasalla. Mapa-toiminta tarjoaa toisaalta opettajalle erinomaisen mahdollisuuden ammattitaitonsa ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Maksulliseen palvelutoimintaan liittyvä vaatimus erityisosaamisesta on OSAOssa huomioitu opettajan tehtäväkohtaisen palkan määrittelyyn vaikuttavassa työn vaativuuden arvioinnissa.

Maksullinen palvelutoiminta myös työllistää opettajia monin tavoin. Asiakaskontaktit, hinnoittelu, laskutus, töihin liittyvä suunnittelun tarve sekä tarvikkeiden ja varaosien hankinta ovat esimerkkejä opettajan vastuulle kuuluvista tehtävistä. Useissa tapauksissa onkin välttämätöntä, että mapa-toimintaan osallistuu opettajan lisäksi myös muita alan ammattilaisia kuten ammattimiehiä.

4.4 Elinkeinoelämän näkökulma

Kun oppilaitoksessa järjestetään maksullista palvelutoimintaa, toimitaan väistämättä samoilla markkinoilla kaupallisten toimijoiden kanssa. Toimintaympäristöstä riippuen tämä saattaa aiheuttaa myös ongelmia. Toimivathan samat yritykset joiden kanssa ”kilpaillaan” myös opiskelijoiden työssäoppimispaikkoina.

Opiskelijatyöt voivat olla yritysten näkökulmasta kiusallisia lähinnä johtuen niiden markkinahintoja alemmista taksoista. Ongelmaan on kiinnittänyt huomiota myös kilpailuvirasto antamalla asiaa koskevan suosituksen. (liite 2)

Oulun seudun ammattiopistossa on viime vuosina pyritty eräiden tukintojen osalta koulutuksen keskittämiseen aiempaa enemmän. Parhaillaan on valmisteilla mm. autoalan toimintojen keskittäminen jonka seurauksena Haukiputaalle syntyy volyymiltaan suuri autoasennusalan koulutuskeskittymä. Lähialueen autokorjaamojen kannalta on suuri merkitys, miten autoalan maksullista palvelutoimintaa tullaan yksikössä järjestämään.

Elinkeinoelämän edustajat ovat kiinnittäneet huomiota maksulliseen palvelutoimintaan peläten sen kilpailua vääristävää vaikutusta. Suomen Yrittäjien johtaja Martti Pallari puki huolen sanoiksi kirjoituksessaan järjestönsä lehdessä:

Kilpailuhäiriöitä on aiheutettu esimerkiksi autokoulupalveluissa, autojen huollossa ja korjauksessa, markkinaselvityksissä, kokoustilojen vuokrauksessa, cateringtoiminnassa sekä parturi- ja kampaamopalveluissa. Kilpailuhäiriöt aiheutuvat siitä, ettei palveluja ole hinnoiteltu kustannusvastaavasti. (Yrittäjäsanomat 7.2.2012, liite 3.)

4.5 Taloudellinen näkökulma

Kaupallisen maksullisen palvelutoiminnan tulot vuonna 2011 olivat Oulun seudun ammattiopistossa 4,41 M€, mistä tekniikan ja liikenteen koulutusalan osuus oli 1,046 M€ eli 23,7 %. Tekniikan ja liikenteen koulutusalan vuoden 2011 kaikista tuloista (33 M€) kaupallisen mapan tulot 1,046 M€ muodostivat 3,1 %.

Tekniikan ja liikenteen koulutusalan mapa-toiminnasta huomattavan osan muodostaa rakennustoiminta, jota tehdään Haukiputaan ja Kaukovainion tekniikan yksiköissä. Opiskelijatyönä rakennetaan omakotitaloja, joita valmistuu vuosittain useita. Maksullisen palvelutoiminnan taloudellisesta tuloksellisuudesta on vaikea tehdä päätelmiä, koska erityisesti kustannusten kohdentaminen aiheuttamisperiaatteella on hankalaa ja harkinnanvaraista.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Kyselyn kohdejoukko

Kyselyn kohdejoukkona oli tekniikan ja liikenteen koulutusalan perustutkintoon tähtäävää koulutusta järjestävien yksiköiden (ks. kappale 1.6) yksikönjohtajat, yhteensä yhdeksän henkilöä. Kohdejoukko valittiin sillä perusteella, että he ovat virkansa puolesta avainasemassa myös maksullisen palvelutoiminnan järjestämisessä. Yksikönjohtajilla on myös kokonaisnäkemys yksikössään järjestettävästä mapa-toiminnasta, sen kehittämisestä ja ”henkisestä ilmapiiristä” ts. yleisestä suhtautumisesta maksulliseen palvelutoimintaan. Heidän vastuullaan on myös toiminnan kehittäminen, tavoitteiden asettaminen ja tulevaisuuden suunnittelu sekä resurssien kohdentamisesta päättäminen.

5.2 Kyselyn sisältö ja toteutus

Kysely tehtiin kahdessa osassa. Ensimmäisessä vaiheessa laadittiin teemoittain jäsennellyt avoin kysely (liite 4), joka lähetettiin elokuun lopulla 2012 sähköpostitse yksikönjohtajille. Kysymykset oli ryhmitelty seuraavien teemojen alle:

- yleinen suhtautuminen mapa-toimintaan
- toiminnan luonne ja laajuus
- tunnusluvut ja niiden kehittyminen
- johtaminen ja arviointi
- markkinointi ja hinnoittelu
- yhteistyö
- asiakkaat
- logistiikka ja tukitoiminnot
- tulevaisuus ja mapa-toiminnan kehittäminen.

Vastausaikaa annettiin kolme viikkoa ja vastaukset saatiin kaikilta yhdeksältä yksikönjohtajalta.

Toisessa vaiheessa sovittiin kunkin vastaajien kanssa noin kahden tunnin haastatteluista, jotka toteutettiin syys- ja lokakuun aikana 2012. Haastatteluissa käytiin läpi heidän vastauksensa ja täsmennettiin vastauksia. Aineistoa täydennettiin lisäkysymysten (liite 5)

avulla. Haastattelussa käytiin läpi kysymyksiä, jotka liittyivät mm. opiskelijoiden osuuteen mapa-toiminnassa, toiminnan seurantaan ja käytänteisiin sekä mahdollisiin levittämiskelpoisiin hyviin käytänteisiin.

Kyselystä ja haastatteluista laadittiin yksikkökohtainen yhteenveto. Kukin yksikönjohtaja tarkisti yhteenvedon sen varmistamiseksi, että asiat on kirjattu heidän esittämällään tavalla.

Haastattelut toteutettiin haastateltavien työpaikoilla seuraavan aikataulun mukaisesti:

Kaukovainion tekniikan yksikkö 19.9.2012 Juha Virsiheimo

Kempeleen yksikkö 26.9.2012 Tapio Pudas

Pikisaaren yksikkö 17.9.2012 Seija Lehto

Taivalkosken yksikkö 24.9.2012 Kalevi Hirvonen

Haukiputaan yksikkö 14.9.2012 Alpo Kaisto

Limingan yksikkö 18.9.2012 Sanna Ulen

Muhoksen yksikkö 13.9.2012 Ilkka Kettunen

Myllytullin yksikkö 21.9.2012 Reijo Haapalahti

Pudasjärven yksikkö 11.10.2012 Elisa Laakso

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Kyselyn vastaukset ovat avoimia, kunkin vastaajan itse muotoilemia. Kunkin yksikön osalta vastaukset dokumentoitiin lisäämällä haastatteluissa käsitellyt asiat yksikönjohtajan aiemmin lähettämiin vastauksiin. Kukin yksikönjohtaja sai yksikkönsä osalta laaditun yhteenvedon tarkistettavakseen. Yksikkökohtaiset vastaukset luovutettiin myös työn toimeksiantajalle.

Vastauksista laadittiin yhteenvedo, joka kuvaa kunkin sisältöalueen osalta vastaajien vallitsevaa näkemystä asiasta. Niissä kohdissa, joissa vastauksissa esiintyi suurta hajontaa, esitetään ääripäitä kuvaavia lainauksia vastauksista. Yhteenvedo on tehty noudattaen kyselyssä käytettyä otsikointia.

6.1 Suhtautuminen mapa-toimintaan

Yleinen asenne maksullista palvelutoimintaa kohtaan arvioidaan pääsääntöisesti hyvin myönteiseksi. Kahdessa yksikössä osalla opettajista arvioidaan kuitenkin olevan varauksellista, jopa vastentahtoista suhtautumista koko mapa-toimintaan. Kielteinen suhtautuminen johtuu lähinnä lisääntyvän työmäärän pelosta. Osa opettajista kokee myös lisääntyvän vastuun mm. aikatauluista, työn laadusta ja tarjousten laatimisesta olevan ongelmallista.

”Toisilla opettajilla olisi halu kehittää toimintaa ja toiset jarruttavat ajatusta suuremman työmäärän pelossa”

Mapa-toiminnalla on vastausten mukaan tekniikan ja liikenteen koulutusalailla suuri merkitys niin opetuksellisesti kuin taloudellisestikin. Kaikissa yksiköissä nähdään toiminta merkittävänä motivaation ja käytännönläheisyyden lisääjänä sekä opetuksen monipuolistajana.

Painotukset mapa-toiminnan taloudellisesta merkityksestä vaihtelevat ja jossain määrin talouden korostamisessa nähdään myös uhkia oppimistavoitteiden saavuttamiselle.

Mahdollisuudet käyttää maksullista palvelutoimintaa opetuksen yhteydessä vaihtelevat tutkinnoittain. Joissakin koulutuksissa se on hyvin luontevaa ja jopa välttämätöntä opetuksen kannalta. Tällainen tutkinto on esimerkiksi auton asentajakoulutus. Osalla aloista toiminta on hankalampi järjestää tai ainakin sen volyymit jäävät vähäisiksi, esimerkiksi laboratorioalalla.

6.2 Toiminnan luonne ja laajuus

Yksiköiden palvelutarjonta on laajaa kattaen tuotteiden valmistusta sekä oppilaitoksessa että ulkopuolella, laitteiden huolto- ja korjaustoimintaa, rakentamista, asennustehtäviä, suunnittelua sekä muita palveluja. Toiminta lähtee opetussuunnitelmista ja suoritettavat työt on eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta toteutettu yhden opiskelijaryhmän toimesta. Eräitä hyviä esimerkkejä löytyy myös usean alan tai tutkinnon yhteisesti toteuttamasta mapa-toiminnasta.

Eräissä opiskelijamäärältään suurehkoissa tutkinnoissa mapa-toimintaa ei käytännössä ole juuri ollenkaan. Tällaisia ovat mm. tieto- ja tietoliikennetekniikka sekä laboratorio-ala.

Palvelujen tuotteistamisessa on edelleen runsaasti kehittämisen varaa, joskin asia on selkeästi tunnistettu ja nähdään tärkeänä. Tuotteistamisessa asiakkaan näkökulmaa on jatkossa painotettava nykyistä enemmän selkeyttämällä muun muassa palvelutarjontaa, hinnoittelua ja toimitusaikoja.

Maksullisen palvelutoiminnan järjestämisen kannalta merkittävänä nähdään opettajien ohella myös tukihenkilöstön rooli. Useissa yksiköissä on erikoisammattimiehiä, joiden pääasialliset tehtävät liittyvät mapa-toimintaan. Ammattitaitoinen tukihenkilöstö on korvaamaton apu opettajille ja opiskelijoille. Heidän rooliaan ja tehtäviään on ilmeisesti tarvetta eräiltä osin pohtia, jotta työpanos hyödyttäisi mapa-toimintaa nykyistäkin paremmin.

6.3. Tunnusluvut ja niiden kehittyminen

Mapa-toiminnassa voidaan eri syistä johtuen tehdä luotettavaa vertailua ainoastaan tulojen osalta. Kaupallisen mapa-toiminnan tulot ovat kokonaisuudessaan pienentyneet viime vuosina. Tästä alenevasta tulokehityksestä on poikkeuksia parin tutkinnon osalta jotka ovat onnistuneet kasvattamaan mapa-tulojaan. Tämäkään ei ole merkittävästi vaikuttanut syntyvään katteeseen.

Menojen kirjaaminen on vaihtelevaa ja useissa tapauksissa menojen kohdentaminen varsinaiseen toimintaan eli opetukseen ja mapaan on erittäin hankalaa ja se tehdäänkin usein vastaajien mukaan ”mutu-tuntumalla”.

Edellä esitetyistä seikoista johtuen mapa-toiminnan taloudellista kannattavuutta ei voida arvioida talousraporttien perusteella. Erityisesti henkilöstökustannusten kirjaaminen vaihtelee suuresti yksiköittäin ja jopa yksiköiden sisällä. Tämä on ymmärrettävää eikä henkilöstökulujen kirjaamisessa ole yhtä oikeaa ja yksiselitteistä tapaa olemassa. Hankalaa on erityisesti tukihenkilöstön kustannusten kirjaaminen, koska he usein osallistuvat sekä mapa-toimintaan että opetukseen ja sen lisäksi vielä hallinnollisiin tehtäviin. Tehtävät voivat liittyä useisiin koulutusaloihin, mikä tekee kustannusten kirjaamisen monimutkaiseksi.

”Tukihenkilöstön kustannuksia kohdennetaan Mapalle, mutta se ei perustu todelliseen seurantaan”

Taulukko1 Tekniikan ja liikenteen koulutusalan kaupallisen mapa-toiminnan osuus alan kaikista tuloista yksiköittäin vuonna 2011.

Yksikkö

	HAU	KAUT	KEM	LIM	MUH	MYLL	PIK	PUD	TAI	YHT
Tulot yht. (k€)	6764	10246	5298	2150	669	4705	520	586	2075	33013
mapa-tulot (k€)	410	306	74	3,5	13	181	5	0,39	57	1050
mapan osuus %	6,1	3,0	1,4	0,2	1,9	3,8	1	0	2,7	3,1

Mapa-toiminnan tulojen osuus yksikön kaikista tuloista vaihteli vuonna 2011 nolasta 6,1 %:iin. Koko opistossa tekniikan ja liikenteen koulutusalan kaupallisen mapa-toiminnan tulot olivat vuonna 2011 yhteensä 1,05 M€ kun ne sitä edellisenä vuonna olivat 1,46 M€.

6.4 Johtaminen ja arviointi

Mapa-toiminnalle asetetaan taloudelliset tavoitteet käyttösuunnitelman laatimisen yhteydessä. Tavoitteet asetetaan painokkaasti opetuksellisesta näkökulmasta eikä niinkään taloudellisilla perusteilla. Tavoitteiden asettaminen tapahtuu pääosin opettajien/tiimivastaavien/osastonjohtajien esitysten pohjalta ja ne perustuvat aiempien vuosien toteumaan ja arvioon ”luonnollisesta” tulojen kertymästä. Toimintaa ei varsinaisesti suunnitella taloudellisen mapa-toiminnan näkökulmasta. Talouden tunnuslukuja tarkastellaan melko säännöllisesti lähinnä yksikön johtoryhmässä, tarkastelujakso vaihtelee yksiköstä riippuen kuukaudesta puoleen vuoteen.

Kokonaisvastuu myös mapa-toiminnasta on luonnollisesti yksikönjohtajalla. Sen lisäksi vastuuta on jaettu lähinnä koulutusjohtajille. Eräiltä osin mapa-toiminnan vastuu jakaantuu tiimeille ja opettajille ja/tai tukihenkilöstölle. Toiminnan kehittämisvastuu ja todellinen operatiivinen vastuu on varsin vaihtelevasti roolitettu.

”Osastonjohtajilta kysytään budjettia laadittaessa arvio seuraavan vuoden mapa-toimintaan.”

”Tavoitteet asetetaan aloittain budjetin ja käyttösuunnitelman laatimisen yhteydessä yksikönjohtajan ja toimistosihteerin voimin.”

6.5 Markkinointi ja hinnoittelu

Opiskelijatyönä tehtävää mapa-toimintaa ei ole juurikaan markkinoitu. Tämä johtuu pääosin siitä, että ko. tuotteille ja palveluille on ilman markkinointiakin riittävästi kysyntää. Yhteisenä markkinointikanavana toimii lähinnä OSAO:n nettisivut, joilla kerro-

taan tarjolla olevista palveluista. tietojen esittämistapa on hyvin epäyhtenäinen. Net-tisivujen ylläpito ja päivittäminen ontuu ja siellä on vanhentuneita tietoja, jopa osa yh-teystiedoista on päivittämättä. Kuntayhtymän maksullisen palvelutoiminnan hinnoitte-lun ohjeet tunnetaan vaihtelevasti.

Nettisivujen sisältöä ja ylläpitoa ei ole järjestetty asiakkaan näkökulmasta. Asiakaspal-velujen löytäminen on hankalaa. Kokeiltaessa ei googlettamalla onnistuttu löytämään yhtäkään OSAOssa tarjottavaa palvelua/tuotetta!

”Nettimarkkinointi opiston tasolla ei toimi. Haluaisimme panostaa siihen puoleen”

”Pääosa mapa-toiminnan markkinoinnista perustuu vanhaan tunnettuu-teen ja asiakkaiden viidakkorumpuun”

Hinnoittelun osalta käytänteet ovat kirjavia. Pääosin yksikönjohtajat ovat vahvistaneet hinnoittelun vuosittain mutta eräissä tapauksissa hinnastot ovat muutaman vuoden ta-kaisia. Hinnastojen ja hinnoittelun rakenteet ovat erilaisia ja niistä tiedottaminen esi-merkiksi netissä on puutteellista. Yhteistyö hinnoittelussa on riittämätöntä erityisesti niiden tutkintojen osalta, joihin koulutusta järjestetään useammassa yksikössä.

Vuosittain tapahtuvassa hinnastojen vahvistamisessa aikajänne on liian pitkä eikä silloin tule huomioitua mm. kausivaihtelua niiden tuotteiden tai palvelujen osalta, joissa vaih-telua on sesongin, satokauden, opetuksen toteutuksen tmv. seikan johdosta.

”Tuotteiden ja palveluiden hinnastot käsitellään talousasiantuntijan kans-sa vuosittain ja erikseen tarpeen mukaan.”

”Hinnastoa ei ole, vaan hinnat vahvistetaan tapauskohtaisesti.”

6.6 Yhteistyö

Yhteistyötä yksikön sisällä eri alojen välillä on jossain määrin mutta siinä on selkeästi myös kehittämisen mahdollisuuksia. Yhteistyötä tehdään pääosin tuote- ja palvelukoko-naisuuksien tuottamisessa. Sen sijaan toiminnan markkinoinnissa ja myynnissä yhteis-

työtä ei juuri ole tehty. Hyvä esimerkki eri tutkintojen ja yksiköiden välisestä yhteistyöstä on rakennustoiminta. Rakennusprojekteihin osallistuu opiskelijoita rakennusalan lisäksi ainakin sähkö-, talotekniikka-, logistiikka-, puu- ja pintakäsittelytutkinnoista. Vastaajat arvioivat kauttaaltaan yhteistyön lisäämisen mahdolliseksi ja kannatettavaksi.

Yhteistyötä haittaavina tekijöinä nähdään aikataulujen yhteensovittaminen, selkeän toimintamallin ja – periaatteiden selkiytymättömyys sekä toimintaan liittyvä byrokratia. Myös kustannusten ja tulojen jaossa on kehitettävää.

6.7 Asiakkaat

Mapa-toiminnan asiakkaat ovat valtaosin yksityisiä henkilöitä, jonkin verran myös julkisorganisaatioita ja vähäisessä määrin myös yrityksiä. Ammattiopiston ja kuntayhtymän sisäiset työt ovat erällä aloilla merkittäviä. Asiakkaita koetaan olevan riittävästi, mutta melko usein he tarjoavat tehtäväksi töitä, joita ei opiskelijatyönä voida tarjota. Tämä voi johtua esimerkiksi niiden vaativuudesta, aikatauluista tai suunnitelmien puutteellisuudesta.

6.8 Logistiikka ja tukitoiminnot

Varastoja on viime vuosina lopetettu ja supistettu niin, että varastojen arvot on saatu pienemmiksi. Osittain tämä on kuitenkin kirjanpidollista, koska joissakin tapauksissa tavaraa varastoidaan ”käsivarastoon” jossa ei ole kirjanpitoa. Tällöin hyllyssä olevat tavarat on tulovaiheessa kirjattu ikään kuin käyttöön.

Yksiköt hyödyntävät melko kattavasti Oulun kaupungin ja koulutuskuntayhtymän tekemiä hankintasopimuksia. Jonkin verran on kuitenkin artikkeleita joita sopimukset eivät kata tai sopimukset eivät muuten sovellu opetustoiminnan tarpeisiin. Yksiköissä on myös jonkin verran omia hankintasopimuksia erikoistavararyhmien osalta. Keskitettyihin hankintasopimuksiin vaikuttaminen koetaan vaikeaksi. Tähän voi olla syynä myös tiedon puute.

Pääosa mapa-toiminnasta tapahtuu käteiskauppana, mutta sekä julkisyhteisöjä että yksityisiä laskutetaan jonkin verran. Laskutuksessa on useissa yksiköissä merkittäviäkin viiveitä. Tämä on talouden kannalta epätarkoituksenmukaista ja aiheuttaa myös laskuihin liittyvää ylimääräistä selvittelyä. Laskutuksen viiveet johtuvat pääasiassa siitä, että toimistoon ei tule tarvittavia tietoja. Opettajien tavanomainen perustelu viiveille on työkiireet.

6.9 Opiskelijoiden rooli mapa-toiminnassa

Opiskelijoiden rooli mapa-toiminnassa rajoittuu pääosin työn suorittamiseen ja siihen liittyvään välittömään työn suunnitteluun. Opiskelijat osallistuvat erittäin vähän asiakaspalveluun, kuten töiden vastaanottoon, puhelinpalveluun ja tiedotukseen. Myös palveluiden ja tuotteiden ideointi on pääosin opettajien varassa. Hinnoittelua ja kustannuslaskentaa käsitellään jonkin verran opetuksessa, mutta systemaattisesti mapa-toimintaan kytkettynä sitä ei käytetä. Taloudelliset tunnusluvut, raportointiin tutustuminen ja niiden analysointi jäävät opiskelijoille vieraaksi.

”Opiskelijat eivät juurikaan osallistu em. tehtäviin”

”Opiskelijat osallistuvat työkohteessa työn toteutuksen suunnitteluun”

6.10 Yhtymän sisäiset työt osana mapa-toimintaa

Tekniikan ja liikenteen alalla tehdään jonkin verran kuntayhtymän tilauksesta tuotteita ja palveluja. Esimerkkeinä näistä ovat lahjatavarat, turvallisuuteen ja tilaisuuksien järjestelyihin liittyvät palvelut. Sisäisten palvelujen hinnoittelu on kirjavaa ja pääosin se ei tapahdu kustannusvastaavuuden periaatteella, vaan kustannukset jäävät käytännössä opetuksen kustannuksiksi. Sisäiseen hinnoitteluun kaivataan lisää selkeyttä.

Sisäisten palvelujen hinnoitteluperiaatteet koetaan epäselviksi ja hinnoittelu vaihtelee kin suuresti. Toisaalla käytetään samoja hintoja kuin tuotteiden myynnissä ulkopuolelle ja toisaalla palvelut tuotetaan kokonaan ilman sisäistä laskutusta. Useissa tapauksissa

todettiin sisäisen tilaajan olettaen, ettei tuotteesta tai palvelusta veloiteta ainakaan todellisia kustannuksia.

Opistossa olisi runsaasti mahdollisuuksia hyödyntää opiskelijatyötä nykyistä enemmän sisäisten palvelujen ja hyödykkeiden tuottamisessa. Esimerkkeinä näistä tuli esille rakentamiseen liittyvät työt, erilaisten laitteiden kuten ajoneuvot, atk-laitteet huolto- ja korjaustoiminta sekä useiden alojen ja yksiköiden yhteistyössä toteuttamat tuotanto- tai palveluketjut.

”Yhtymän sisäistä palvelutoimintaa voitaisiin tehdä nykyistä enemmän mutta se edellyttää kokonaiskonseptin miettimistä”

6.11 Mapa-toiminnan kehittämisenäkemyksiä

Kaikissa yksiköissä yksikönjohtajat ilmaisivat selkeästi halun kehittää mapa-toimintaa edelleen. Henkilökunta suhtautuu pääosin myönteisesti toiminnan kehittämiseen, tosin jossain määrin tässä on haasteitakin.

Opiskelijoiden työssäoppiminen ja sen ajoittuminen pääosin opintojen loppuvaiheeseen on ollut pääsyyinä mapa-toiminnan volyymin hiipumiseen. Toisena suurena haasteena on opettajien kokema suuri työmäärä jota mapa-toiminta lisää usein jopa ennakoimattomasti. Toiminnan tueksi tarvittaisiin aikaa suunnitteluun, hinnoitteluun ja ylipäänsä asiakaskontaktointiin.

Opettajan tehtäviin kuuluvan suunnittelun ja muun opetukseen liittyvän työn ja mapa-toiminnasta aiheutuvan ”ylimääräisen” työn raja on vaikea määritellä. Tähän on kuitenkin syytä paneutua, jotta opettajien motivaatio mapa-toimintaan lähtötilanteesta riippuen heräisi, säilyisi tai lisääntyisi.

Mapa-toiminnan kehittämisessä eräänä keskeisenä haasteena on jonkinlaisen kannustinjärjestelmän luominen ja tavoitteiden asetannan ja tulosten arvioinnin systematisointi. Tavoitteet ja tulokset voivat olla paljon muutakin kuin pelkkiä euroja.

”Erityisesti kalliin kalusto ja tilojen yhteiskäyttöä on mahdollisuus kehittää nykyisestä”

”Haluaisimme kehittää ja laajentaa mapa-toimintaa. Haasteena on henkilöresurssien riittävyys”

”Miten onnistutaan luomaan mapa-myönteinen henki koko opettajakuntaan?”

7 MAKSULLISEN PALVELUTOIMINNAN KEHITTÄMINEN

Tässä tehtävät kehittämissuositukset perustuvat yksikönjohtajille tehtyyn kyselyyn, sitä täydentäviin haastatteluihin sekä mapa-toiminnan tunnuslukuihin. Kohdissa 7.1–7.9 esitetyt kehittämissuositukset koskevat koko maksullista palvelutoimintaa. Kehittämissuositukset liittyvät sekä johtamiseen, tukitoimintoihin että koko palveluketjuun. Kohdassa 7.10 esitetään yksityiskohtaisempia kehittämissuosituksia opiskelijamäärältään tai taloudeltaan merkittävimpien tutkintojen osalta.

7.1 Strategia

Maksullisen palvelutoiminnan kehittämisen perustaksi on perusteltua laatia strategia. Siinä määritellään mapa-toiminnan asema ja merkitys sekä keskeiset tavoitteet erityisesti oppimisen ja talouden näkökulmista. Strategiset kirjaukset voisivat olla osa TTS- prosessia ja sen toimeenpanoa koskevat kirjaukset osa vuosittaista toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Tärkeää on, että strategia ei ole vain erillinen ja arjen toimijoille vieraaksi jäävä asiakirja. Mapa-toiminnan kehittämiseksi tarvitaan myös suunnitelmallista koulutusta ja perehdyttämistä sekä yhteistä ideointia ja pohdintaa.

- Määritellään mapa-toiminnan strategiset lähtökohdat ja merkitys OSAOn järjestämässä koulutuksessa.

7.2 Johtaminen ja hallinnointi

Maksullisen palvelutoiminnan tavoitteiden asettamista tulee jäntevöittää siten, että se tapahtuu osana toimintasuunnitelmien laatimista. Nykyisin tavoiteasettelu on kirjavaa. Toisaalla se toimii järjestelmällisesti ja johdon ohjaamana, kun toisaalla taloudelliset tavoitteet on asettamatta tai ne asetetaan pelkästään opettajien toimesta.

Toiminnan tuloksellisuuden kannalta on tarpeen käydä läpi koko tavoiteasetantaketju opiston yhteisistä mapa- tavoitteista yksikkökohtaisiin tavoitteisiin ja ulottuen jokaiseen tutkintoon ja oppimisympäristöön. Tämä tarkoittaisi menettelyn systematisointia nykyi-

sestä ja tekisi mahdolliseksi myös tulosten arvioinnin ja palautteen antamisen. Systemaattisempi menettely on omiaan parantamaan myös taloudellista tulosta. Sen ei silti tarvitse merkitä taloudellisten seikkojen ylikorostumista. Yksiköiden johto arvioi yksituumaisesti, että nykyistä kunnianhimoisempien taloudellisten tavoitteiden asettaminen on realistista.

Sopimuskäytänteet vaihtelevat ja usein pienehköissä töissä toimitaan pelkän suullisen sopimuksen varassa. Erityisesti asiakkaalla tehtävistä töistä, esimerkiksi sähköasennustöistä on kuitenkin syytä laatia sopimus jossa sovitaan tehtävistä töistä, rajauksista, kustannuksista, tarvikehankinnoista, kulkemisista, vastuista ja muista yleisesti sopimukseen kuuluvista seikoista. Dokumentointi mahdollistaa myös mm. laskutusten ja yksikön tekemien sitoumusten luonteen ja laajuuden seurannan.

- Asetetaan mapa-toiminnalle tavoitteet sekä opisto- että yksikkötasolla. Tavoitteet viedään yksiköiden sisällä koulutusaloille ja/tai tutkintotasolle.
- Kirjataan toimenpiteet kaikkien yksiköiden käyttösuunnitelmiin ja edelleen.
- Ulotetaan sisäinen auditointi koskemaan myös mapa-toimintaa siihen liittyvine käytänteineen.

7.3 Opiskelijoiden osallisuuden lisääminen

Toimiva maksullinen palvelutoiminta mahdollistaa opiskelijoita motivoivien ja sopivan haasteellisten ongelmalähtöisten käytännön töiden tekemisen ja niiden kautta oppimisen. Asiakastyöt toimivat myös ohjattuna harjoituksena käytäntöön ennen siirtymistä työpaikoilla aidoissa olosuhteissa tapahtuvaan opiskeluun.

Maksullisen palvelutoiminnan yhteydessä opiskelijoiden osuutta voidaan lisätä asiakaspalvelussa ja palvelujen markkinoinnissa sekä neuvontatehtävissä. Mapa-toiminta mahdollistaa siihen liittyvien asiakokonaisuuksien käyttämisen myös muussa opetuksessa. Tällaisia aihepiirejä ovat muun ainakin hinnoittelu, tuotteistaminen, budjetointi ja talousseuranta, laatuksymykset sekä toimitusaikojen ja kuluttajansuojan merkitys palvelujen ja tuotteiden myynnissä.

7.4 Toimintaan sitouttaminen

Mapa-toiminnassa avainasemassa ovat ammatilliset opettajat unohtamatta tukihenkilöstöä, jotka osallistuvat monin tavoin mapa-toimintaan. Ainoastaan toimintaan ja sen kehittämiseen motivoituneet opettajat voivat aidosti motivoida todellisia mapa-toiminnan päähenkilöitä, opiskelijoita.

- Sitouttamisen eräänä keinona voidaan käyttää koulutusta järjestämällä teemapäiviä joihin osallistuisi opettajien lisäksi johtoa sekä tukihenkilöstöä, joka on mukana mapa-toimintaketjussa (mm. ammattimiehet, taloushallinnon henkilöstö). Teemapäivät voidaan järjestää joko tutkintokohtaisesti tai laajemmin jolloin toisilta aloiltakin oppiminen tulisi mahdolliseksi. Päivillä käytäisiin läpi mapa-toiminnan periaatteita, oikeita menettelyjä ja kuultaisiin esimerkkejä hyvin toimivista käytänteistä sekä edistettäisiin yleistä talousajattelua opetuksellisia näkökohtia unohtamatta. Samalla voitaisiin esitellä myös mapa-toiminnasta tehtyjä selvityksiä.
- Tukihenkilöstön roolin määrittely ja vastuuttaminen mapa-toimintaan tulee tehdä nykyistä selkeämmin. Tällöin tulisi tarkastella heidän rooliaan asiakaspalvelussa, markkinoinnissa, tuotteistamisessa, protovalmistuksessa, dokumentoinnissa, suunnittelussa, materiaalihallinnassa, myynnissä jne.
- Otetaan mapa-toiminnan kehittäminen yhdeksi aiheeksi kehityskeskusteluissa kaikkien niiden kanssa, joiden työllä on tai voisi olla liittymäkohtia toimintaan.

7.5 Markkinointi ja myynti

Opiskelijatyönä tuotettavia mapa-palveluja ja tuotteita ei ole juuri varsinaisesti markkinoitu. Palveluille on ollut pääosin riittävästi tai liikaakin kysyntää siihen nähden, miten niitä kyetään tai halutaan tuottaa.

Keskeisenä markkinointikanavana käytetään OSAOn verkkosivuja. Sivujen toiminta ja sisältö vaatii kuitenkin kehittämistä. Asiakaspalvelujen löytäminen on vaikeaa; ensin on löydettävä sivulle OSAO, sitten vielä valikkoon OSAO ja sitten löytyykin kohta ”asia-

kaspalvelut”. Palvelut on järjestetty aakkosjärjestykseen teemoittain. Sivuilla annettava informaatio vaihtelee suuresti hyvin pelkistetystä kattavaan ja monipuoliseen.

Muutama pistokoe osoitti, että sivuilla annetuilla yhteystiedoilla on usein vaikea tavoittaa oikeaa yhteyshenkilöä tai ylipäänsä ketään. Asiakaspalvelun ja jopa imagon kannalta tämä on huolestuttava asiantila. Palveluista ei eräitä positiivisia poikkeuksia lukuun ottamatta anneta hintatietoja tai hintojen määräytymisperusteita.

- Opiston nettisivut uudistetaan asiakaspalveluita koskevilta osiltaan siten, että niillä annetaan riittävä ja ajantasainen informaatio tehtävistä opiskelijatöistä ja tarjottavista palveluista. Hyvä kuvaus tarjottavista palveluista ehkäisee myös ”turhia” kyselyjä ja säästää näin lähinnä opettajien aikaa itse opetukseen. Oikealla ja kausivaihtelun sekä opetuksen jaksotuksen huomioivalla hinnoittelulla voidaan vaikuttaa myös palvelujen ja tuotteiden kysyntään.
- Sivujen päivittäminen vastuutetaan selkeästi. Vastuuhenkilöt huolehtivat, että sivuilla oleva informaatio on ajantasaista. Yhteystietojen päivittäminen on sivujen toimivuuden kannalta keskeistä.
- Nettitiedotusta kehitetään jotta OSAOssa tarjottavat tuotteet ja palvelut löytyvät hakukoneiden avulla.
- Hyödykkeiden hinnoittelu ja siitä tiedottaminen saatetaan vastaamaan asetuksen vaatimuksia. Nettiin laitetaan joko yksikköhinnat tai hinnoitteluperusteet ja tietojen päivityksestä huolehditaan.
- Selvitetään yhteisen tuotemyynnin-palvelu- ja neuvontapisteen perustamisedellytykset. Piste toimisi OSAOn koulutuksen sekä mapa-toiminnan neuvonta-, tiedotus-, että markkinointipaikkana.

7.6 Talous ja tukitoiminnot

Talouteen liittyvät käytänteet vaihtelevat yksiköittäin ja ilmeisesti myös yksiköiden sisällä suuresti, mikä vaikeuttaa mapa-toiminnan tarkastelua ja arviointia. Minkäänlainen toiminnan tuloksellisuuteen liittyvä vertailu ei ole järkevää nykyisillä

käytänteillä. Toimintaa koskevan säädöstaustan ja ohjeistusten tunnettuutta tulee parantaa.

Laskutuksessa on viiveitä mikä ei ole yhtymän talouden kannalta tarkoituksenmukaista. Laskutuskäytänteet tulee tarkistaa ja saattaa vastaamaan kuntayhtymän ohjeistuksia. Hinnastoja koskeva päätöksenteko on eräiltä osin tekemättä tai päätökset ovat vuosia vanhoja.

Mapa- toimintaa koskevia talouden ohjeistuksia tulee avata ja selkiyttää ja tarvittaessa antaa yksiköille konsultaatioapua. Kustannusten kohdentaminen tulee tehdä yhdenmukaisin perustein ja aiheuttamisperiaatetta noudattaen. Vasta kustannusten kirjaaminen ”oikein” antaa todellisen kuvan toiminnan laajuudesta ja kannattavuudesta.

Erityisesti kuntayhtymän sisällä tapahtuvaa myyntiä koskevat laskenta- ja laskutusperiaatteet tulee määritellä selkeästi ja samaa aiheuttamisperiaatetta noudattaen. Nykyään osa sisäisistä palveluista jätetään joko kokonaan kirjaamatta tai kirjaukset tehdään selkeästi alle kustannusten mikä on omiaan vääristämään kustannustietoja ja vaikeuttaa todellisten kustannusten seurantaa. Osa kustannuksista kirjautuu opetuksen kustannuksiksi vaikka ne aiheutuvat pääosin muusta.

Sisäisen hinnoittelun kustannusvastaavuus toisi esille toiminnan todellisen laajuuden ja sillä olisi tekijöiden motivaatiota lisäävä vaikutus. Sisäisestä mapa-toiminnasta saataisiin näin tekijöiden näkökulmasta yhtä arvokasta kuin ulkoisille asiakkaille tehtävä toiminta.

- Opiskelijatyön yksikköhinta (=tuntihinta) on kirjavaa. Tälle ei kuitenkaan löydy ohjeistuksista perusteita. Vahvistetaan opiskelijatyön yksikköhinta (/hinnat) tai työn hinnoitteluperusteet koko opistossa sovellettaviksi.
- Mapa-ohjeistukseen sisällytetään selkeät ohjeet kustannusten kirjaamisesta. Tämä koskee erityisesti henkilöstökustannuksia sekä kiinteitä kustannuksia (tilat, kalusto jne.).
- Saatetaan laskutuskäytänteet ohjeiden mukaisiksi ja yhtymän kannalta taloudelliseksi.

- Järjestetään opistotasoista konsultaatioapua yksiköille mapa-toiminnan budjetointiin, hinnoitteluun, sopimusmenettelyihin, raportointiin jne liittyen.

7.7 Yhteistyön mahdollisuudet

Kyselyjen mukaan alojen ja yksiköiden välistä yhteistyötä on melko vähän. Mapa-toiminnassa tehtävästä yhteistyöstä on hyviä yksittäisiä esimerkkejä mutta niiden osuus koko toiminnasta on vaatimaton. Ammattikorkeakoulun ja opiston välinen mapa-yhteistyö on satunnaista ja vähäistä.

- Tehostetaan erityisesti kalliiden laitteiden ja välineistön yhteis-/vuorokäyttöä yksiköiden välillä. Velvoitetaan esityksen laatija tarkastelemaan investointiesitysten teon yhteydessä palveleeko investointi muitakin yksiköitä ja selvittämään onko investointi vältettävissä jo olemassa olevien koneiden/laitteiden yhteiskäytöllä.
- Selvitetään yksiköiden väliset mahdollisuudet muodostaa toimivia tuotantoketjuja. Esimerkkinä puu-pintakäsittely-metalli konsortio, joka voisi toteuttaa kalustevalmistusta oppimisympäristöihin.
- Selvitetään mahdollisuudet käyttää ammattikorkeakoulun opiskelijoiden projektiopiskelua ja opinnäytetöitä keinona tuotteistuksen kehittämiseksi.

7.8 Sisäinen asiakkuus

Ammattiopistossa hankitaan monia palveluita tai tuotteita ulkopuolelta joita olisi kenties mahdollista tehdä opiskelijatyönä. Esteenä voi olla tilaajan puolelta laatu, toimitusaika ja – varmuus sekä hinnoittelun epämääräisyys. Vastaavasti tuotteita ja palveluja ei riittävän aktiivisesti markkinoida ja tarjota tekijöiden puolelta. Tässä voi olla eräänä syynä, että ei koeta olevan ”vapaata kapasiteettia” myytäväksi.

Kyselyssä kaikki vastaajat olivat sitä mieltä, että sisäistä hyödyketuotantoa voidaan nykyisestään lisätä. Tämä olisi myös opiston ja kuntayhtymän kannalta

kokonaistaloudellista. Yksiköiden näkökulmasta eräs kehittämistä vaativa asia on sisäinen hinnoittelu, joka ei koeta kaikilta osin palkitsevaksi eikä kustannusvastaavaksi.

Eräiden palveluiden osalta sisäistä laskutusta ei tapahdu käytännössä lainkaan, jolloin toiminta ei näy ko. yksikön/alan taloudessa tai toiminnan tunnusluvuissa. Palveluiden oikea hinnoittelu olisi omiaan lisäämään myös tilaajan laatuodotuksia ja kehittämään toimintaa.

- Selvitetään, olisiko osa nykyään ulkoistetuista palveluista kokonaistaloudellisesti edullisempaa tuottaa ”omana työnä”. Esimerkkeinä voidaan mainita mm. autojen huolto- ja korjaustoiminta ja tietotekniikkalaitteiden huolto.
- Mapa-ohjeistuksen yhteydessä tarkastellaan myös sisäisen hinnoittelun periaatteita. Sisäisessä hinnoittelussa tulisi pyrkiä kustannusvastaavuuteen ja saamaan hinnoittelu myös tekijöitä motivoivaksi.
- Oman työn hyödyntämismahdollisuudet erityisesti rakennustoiminnassa siihen liittyvine irtaimistohankintoineen on syytä selvittää. Sama koskee rakennusten peruskorjaus- ja muutostyöhankkeita.

7.9 Mapa-toiminnassa tuotettavien kulutushyödykkeiden tuotteistaminen

Opetussuunnitelmien toteutussuunnittelun yhteydessä olisi syytä kuljettaa mukana näkökulmaa, mitä myytäviä tuotteita ja palveluja voitaisiin tuottaa opintojen eri vaiheissa. Tuotteiden valmistus opiskelijalle itselleen on monessa tapauksessa motivoivaa, mutta sen ei tule olla kovin laajaa. Harjoitustöiden tekeminen hävitettäväksi on jo heikkoa suunnittelua ja materiaalien tuhlausta.

Harjoitustöinä tehtävien tuotteiden ja palvelujen kehittäminen ja suunnittelu on sekä aikaa että osaamista vaativaa, joten sen onnistuminen vaatii opettajalta poikkeuksellista pioneerihenkeä tai esimiehiltä resurssien jonkinasteista uudelleenkohdentamista. Tuotteistamisen ideoinnissa on syytä hyödyntää myös opiskelijoiden luovuutta ja ottaa asia käsittelyyn eri oppiaineissa.

Asiakkaat tulevat usein idean kanssa ja odottavat opettajan muokkaavan ilmaan piirretystä ja lennokkaasti kuvatusta tuoteaihiosta konkreettisen tuotteen. Ja kaikki tarvittava totta kai halvalla, onhan kyse ”harjoitustyöstä”. Tähän ideoinnin ja valmiin tuotteen väliseen prosessiin ei tahdo aikaa ja resursseja löytyä.

- Luodaan edellytykset opettajalle toimia mapa-toiminnassa myös suunnittelutehtävissä. Tähän tarvitaan määrittelyä siitä, mikä on opettajan opetukseen kuuluvaa työtä ja mikä ”ylimääräistä”. Lisäksi tarvitaan selkeät ja toimivat työn korvausperusteet.
- Selvitetään mahdollisuudet käyttää ammattikorkeakoulun opiskelijoiden projektiopiskelua keinona tuotteistuksen kehittämiseksi.

7.10 Eräitä kehittämiskohteita ja mahdollisuuksia

Seuraavassa esitetään eräiden opiskelijamääriltään suurimpien tutkintojen tai toisiaan lähellä olevien tutkintojen muodostamien kokonaisuuksien osalta ehdotuksia mapa-toiminnan kehittämiseksi. Kehittämiskohteet on valittu ottamalla mukaan laajimmat maksullista palvelutoimintaa tekevät tutkinnot sekä tutkinnot, joiden osalta kyselyssä ja haastatteluissa tuli esille erityistä kehittämistarvetta. Ehdotukset sisältävät sekä nykyisen toiminnan parantamiseen että tehostamiseen liittyviä kohtia. Lisäksi esitetään uusia keinoja maksullisen palvelutoiminnan kehittämiseksi sekä pedagogisesta että talouden näkökulmasta.

7.10.1 Autoala

Autoalan koulutus siirtyy Kempeleestä Haukiputaalle syksyllä 2013 minkä lisäksi koulutusta järjestetään Muhoksella. Muutoksen jälkeen Haukiputaalle muodostuu suuri autoalan koulutuskeskittymä (96 aloituspaikkaa v. 2013), mikä mahdollistaa myös vaativaan välineistöön investoimisen. Tämä yhdessä opettajien erikoisosaamisen hyödyntämisen kanssa merkitsee mittavia mahdollisuuksia myös alan mapa-toiminnan kehittämi-

seen. Samalla on kuitenkin varottava vääristämästä kilpailua ja aiheuttamasta markkina-häiriöitä alueen elinkeinoelämässä.

Autoalan palvelujen tuotteistamiselle ja palvelukonseptin kehittämiseksi on menossa erinomainen etsikköaika, jotta valmiudet käynnistää uudenlainen toiminta olisivat olemassa koulutuksen laajentuessa. Hyvä suunnittelu on omiaan ehkäisemään myös perusteettomia investointeja kalustoon ja välineistöön.

Koska osittain samoja palveluja tarjotaan nyt ja tulevaisuudessa myös Muhoksella, on tarjottavia palveluja, niiden markkinointia ja hinnoittelua syytä suunnitella yksiköiden välisenä yhteistyönä. Tällä hetkellä yksiköiden autoalan palvelut ja niiden hinnoittelu ovat jossain määrin kirjavia.

- Laaditaan palvelukonsepti autoalalle. Siinä määritellään opetussuunnitelman pohjalta ne työkokonaisuudet joita mapa-toiminnassa tarjotaan ja rajataan pois sellaisia, joita ei voida koulutuksen yhteydessä.
- Kehitetään sähköistä palveluista tiedottamista siten, että annettava tieto on ajantasaista ja oikeaa mm. yhteystietojen, tarjottavien palvelujen ja hinnastojen osalta. Tämä on erityisen tärkeää siksi, että asiakkaat ovat valtaosin yksityisiä ja asiakaskontaktien määrä on suuri.
- Selvitetään mahdollisuudet keskittää opiston ajoneuvokaluston huoltoa ja korjauksia sekä palvelutoimintaa kuten esim. rengashotelli erityisesti Haukiputaalle, osittain myös Muhokselle tehtäväksi opiskelijatyönä.

7.10.2 Rakennustoiminta

Rakennusalan koulutus on opistossa laajaa, tutkintoon on vuonna 2012 yhteensä 112 aloituspaikkaa. Lisäksi rakennustoimintaan läheisesti liittyvissä koulutuksissa on aloituspaikkoja toinen mokoma.

Mapa-toiminta rakennusosalalla on liikevaihdoltaan merkittävää ja rakennuskohteet ovat myös keskeisiä oppimisympäristöjä. Sekä Haukiputaan että Kaukovainion tekniikan

yksikössä rakennetaan omakotitaloja opiskelijatyönä. Vuosittain Kaukovainion yksikkö aloittaa kolmen ja Haukipudas yhden omakotitalon rakentamisen.

Kyselyn mukaan omakotitalon rakentamisaika vaihtelee kahdesta vuodesta jopa yli kolmeen ja puoleen vuoteen. Rakentamisessa on tehty yhteistyötä yksiköiden välillä mukaan lukien Taivalkosken maanrakennuspuoli, joka on tehnyt taloihin maa- ja perustustöitä.

Myynti aloitetaan kohteen valmistuttua, joten työmaan aloituksesta voi mennä jopa neljä vuotta sen myymiseen. Myynti on viime aikoina takerrellut ja myyntihinta ei ole ollut kustannuksiin nähden tyydyttävä.

Omakotitalon rakentaminen on pääosin yhden rakennusalan opiskelijaryhmän vastuulla ja heidän lisäksi työhön osallistuu sähköalan, pintakäsittelyalan ja talotekniikan opiskelijoita. Rakentamisessa käytetään myös teollisesti valmistettuja komponentteja kuten ikkunat, ovet ja kattotuolit.

Talon rakentamiseen käytettävää opiskelijatyöpanosta on vaikea tarkasti määritellä, mutta siihen käytetään noin 1000 opintoviikkoa rakennusalan opiskelijoiden työpanosta ja lisäksi muiden tutkintojen opiskelijoiden työtä satoja opintoviikkoja. Karkean arvion mukaan opiskelijatyöpanos on kokonaisuudessaan luokkaa 1200–1500 ov taloa kohti. Tämä määrä merkitsee laskennallisesti noin 25–27 henkilötyövuotta. Opiskelijatyötä on luonnollisesti ohjaamassa opettaja ja tyypillisesti myös erikoisammattimies.

- Kehitetään rakennustoimintaan liittyvää suunnittelua siten, että se vastaa alan tavanomaista käytäntöä. Kunnollinen projektisuunnitelma aikatauluineen ja budjetteineen parantaa myös edellytyksiä lisätä eri tutkintojen ja yksiköiden välistä yhteistyötä rakentamisessa.
- Hyödynnetään kohteiden esitteiden ja suunnitelmien laadinnassa suunnitteluasistenttien osaamista ja resursseja.
- Vaikka kyse on opiskelijatyöstä, pyritään ottamaan alusta alkaen koulutuksessa riittävästi huomioon rakentamiseen liittyvät periaatteet kuten aikatauluun, kustannuksiin ja laatuun sitoutuminen.

- Valmistellaan siirtymistä kohteiden markkinoinnissa alan tavanomaiseen käytäntöön erityisesti aikataulun osalta. Markkinoinnissa hyödynnetään opiston liiketalouden yksikön osaamista ja opiskelijatyötä.
- Laaditaan kohteista myyntiesitteet jo ennen kohteen aloittamista ja aloitetaan markkinointi niin pian kuin valmistumisaikataulun varmistuttua on mahdollista.
- Tehostetaan toimintaa siten, että kohteiden rakentamisaikataulu tiivistyy ja näin myös pääomien sitoutumisaika lyhenee.
- Selvitetään mahdollisuudet hyödyntää rakentamisen materiaalitoimituksissa Taivalkosken ja Muhoksen metsäraaka-ainetta ja Pudasjärven yksikössä järjestettävää saha-alan koulutusta. Ketjuun liittyisi myös Kempeleen kuljetusalan koulutus. Järjestelyllä ei välttämättä saavuteta merkittävää taloudellista hyötyä, mutta opetuksellisesti tällaisen raaka-aineketjun toiminta voisi olla hyödyllistä ja kokeilemisen arvoista.
- Selvitetään kuntayhtymän omien huolto-, korjaus-, ja rakennuskohteiden suunnittelun yhteydessä aina vaihtoehtona myös opiskelijatyön mahdollisuudet. Tämä koskee paitsi rakennusalaan, myös muun muassa pintakäsittely- ja talotekniikan koulutuksia sekä puu- ja metallialoja.

7.10.3 Tuotannollinen toiminta

Ammattiopistossa on investoitu runsaasti viime vuosina eräiden teknisten alojen (mm. puu- ja metallialat) oppimisympäristöihin, koneisiin ja laitteisiin. Näiden alojen mapatoiminta on edelleen euromääräisesti suhteellisen vaatimatonta ja sen kehittämiseen liittyy monia haasteita mutta samalla myös merkittäviä mahdollisuuksia.

Asiakastöitä on tarjolla ”riittävästi” mutta niihin liittyy usein suunnittelutyötä, jonka resurssipula estää monissa tapauksissa työn vastaanottamisen. Tuotteiden asianmukainen hinnoittelu on haastavaa, koska markkinoilla on tarjolla tuotteita usein jopa alle suomalaisten raaka-ainehintojen.

- Selvitetään omana kokonaisuutenaan hyödykkeiden tuotannon palvelukonsepti ja siinä yhteydessä erityisesti
 - eri tutkintojen yhteisesti tuottamat tuotteet ja kokonaisuudet

- alihankinnan mahdollisuudet
- mahdollisuudet koneaikojen ulosvuokraamiseen
- mahdollisuudet tuottaa yhtymän käyttöön mm. kalusteita nykyistä laajemmin.
- Selkiytetään periaatteita, joilla opettajalle voidaan osoittaa resursseja mapa- toiminnassa tarvittavaan suunnitteluun.
- Selvitetään mahdollisuudet ammattikorkeakoulun opiskelijoiden opintoprojektien ja opinnäytetöiden hyödyntämiseksi toiminnan kehittämisessä. Kehittämiskohde sisältää sekä tuotesuunnittelun ja dokumentoinnin.

7.10.4 Logistiikka-ala

Oulun seudun ammattiopistossa logistiikan koulutus on päätetty keskittää syksystä 2013 alkaen Kempeleen yksikköön. Samaan aikaan Oulun eteläpuolelle on rakenteilla useiden logistiikkayritysten toimintakeskuksia.

Yritysten ja alan koulutuksen läheisyys tuo uusia mahdollisuuksia alihankintatoimintaan ja työssäoppimisen monipuolistamiseen ja laajentamiseen. Yritysyhteistyön kaikinpuoliselle laajentamiselle avautuu uudenlaisia mahdollisuuksia. alan koulutuksessa tuleekin pohdittavaksi työpaikalla tapahtuvan oppimisen osuuden lisääminen. Tämä merkitsee toisaalta mahdollisesti jopa mapa-toiminnan supistumista mutta on perusteltavissa opetuksellisin seikoin. Työpaikoilla tapahtuva opiskelu on kokonaistaloudellisesti edullista kun huomioidaan alan suuret investointitarpeet ja kaluston korkeat käyttökustannukset.

- Solmitaan tiiviit yhteistyösuhteet alan yrityksiin tavoitteena mm. kehittää koulutusta aikaisempaa enemmän työpaikoilla tapahtuvaksi.
- Selvitetään mahdollisuudet laajentaa ja monipuolistaa alihankintana tehtävää mapa-toimintaa.

7.10.5 Tieto- ja tietoliikennetekniikka

Tieto- ja tietoliikennealalla oli v. 2012 80 aloituspaikkaa Myllytullin yksikössä. Alan tekninen kehitys on ollut erittäin nopeaa jo pitkään ja osittain siitäkin syystä mapa-toiminta on hiipunut ja on nykyisellään olematonta.

Alan laitteet ja niiden hinnat ovat kehittyneet siten, että monia laiteryhmiä ei enää korjata joko ollenkaan tai se tapahtuu keskitetyissä yksiköissä hyvinkin etäällä. Samaan aikaan elektroniikan tuotanto on siirtynyt voimakkaasti Suomesta pois. Työpaikat painottuvat mm. verkkojen ylläpito- ja rakennustehtäviin, ATK-laitteiden huoltoon ja ylläpitoon perinteisempien elektroniikkatuotannon ja huollon tehtävien sijaan.

Toisaalta tietotekniikan ja elektroniikan käytön laajeneminen kaiken aikaa tarjoaa uusia mahdollisuuksia ja haasteita alan koulutukselle. Laajenevia ja lupaavia sektoreita ovat esim. sähköautojen kehitys ja energiantuotantoon ja – säästöön sekä automaatioon ja ympäristöteknologiaan liittyvät sovellukset.

Perinteinen ja jako ”vahvasähkön” ja ”heikkovirtapuolen” tekijöihin on työelämässä hämärtynyt mutta koulutuksessa se elää vahvana edelleen. Uudet ja ennakkoluulottomat avaukset koulutuksen monipuolistamisessa ja suuntaamisessa uusiin haasteisiin tarjoavat myös mapa-toimintaan uusia mahdollisuuksia. Myös tutkintorajat ylittävät yhteistyömahdollisuudet on käytettävä täysimääräisesti hyväksi esim. autoelektroniikkaan liittyvässä opetuksessa.

- Selvitetään mahdollisuudet hoitaa osittain opiston atk-laitteiden huolto- ja ylläpitotoimintaa opiskelijatyönä.
- Tuotteistetaan palvelut uudelleen opetussuunnitelman ja ajanmukaisten tarpeiden ja mahdollisuuksien pohjalta.

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli Oulun seudun ammattiopiston tekniikan ja liikenteen koulutusalan maksullisen palvelutoiminnan nykytilan kartoittaminen ja suunnitelman tekeminen toiminnan kehittämiseksi. Toiminnan laajuudesta ja monimuotoisuudesta johtuen yksityiskohtiin ei ollut mahdollisuutta eikä tarvettakaan mennä. Kehittämistyössä tarkasteltiin sekä yleisiä maksullisen palvelutoiminnan järjestämisedellytyksiä että toiminnan käytännöllistä järjestämistä.

Tällaisessa tutkimuksessa ei pyritä absoluuttisten totuuksien etsintään, vaan päämääränä on konkreettisten kehittämiskohteiden tunnistaminen. Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa vastaajien subjektiivisuus; samalla kun he arvioivat maksullisen palvelutoiminnan toimivuutta, he siitä vastuullisena arvioivat myös omaa toimintaansa. Myös tutkijan omat ennakkokäsitykset ja kokemukset ovat vaikuttamassa kysymyksenasetteluun ja johtopäätösten tekoon.

Maksullinen palvelutoiminta palvelee erityisesti opiskelijaa tarjoten käytännönläheisiä ja motivoivia harjoituksia mahdollisimman aidoissa olosuhteissa. Koulutukseen suunnatun rahoituksen niukentuessa mapa-toiminnalla on kasvavaa merkitystä myös talouden näkökulmasta. Se voi hyvin toimiessaan olla myös merkittävä koulutuksen imagon ja vetovoiman kehittämisen keino.

Nykyisellään mapa-toiminnan osuus vaihtelee suuresti yksiköittäin ja tutkinnoittain. Laajimmillaan se on päivittäistä ja valtaosa käytännön opetuksesta liittyy mapa-toimintaan kun suppeimmillaan opetus tapahtuu ilman mainittavaa kosketusta asiakkaisiin, asiakastöihin tai ylipäänsä maksulliseen palvelutoimintaan. Yksiköiden välistä yhteistyötä lisäämällä hyviä käytänteitä voidaan levittää yli yksikkörajojen.

Toiminnan kehittämiseen suhtaudutaan lähes kauttaaltaan myönteisesti, joten perusedellytykset kehittämiselle ovat olemassa. Opistossa on myös runsaasti käyttämättömiä ai-neellisia resursseja kehittämisen toteuttamiseksi. Tila- ja laitekanta on kauttaaltaan modernia, niiden käyttöasteissa on reserviä ja yksikkö- ja tutkintorajat ylittävän yhteistyön mahdollisuudet ovat lähes hyödyntämättä.

Nähtävissä olevassa tulevaisuudessa ammatillisella koulutuksella on edessään mittavia taloudellisia haasteita. Näitä haasteita ei voida ratkaista pelkästään mapa-toimintaa kehittämällä, mutta oma merkityksensä hyvin toimivalla mapa-toiminnalla on toki taloudenkin näkökulmasta.

Opiskelijoiden oppimisprosessissa mapa-toimintaa voidaan hyödyntää monin tavoin nykyistä tehokkaammin. Heidän osallistumisestaan ideointiin, myyntiin, markkinointiin, asiakaspalveluun, raportoinnin tulkintaan jne. voidaan suunnitelmallisesti lisätä ja näin toteuttaa myös opetussuunnitelmiin kirjattuja koulutuksen tavoitteita.

Mapa-toiminnan kehittämisen edellytyksenä on sen merkityksen ja tavoitteiden kirkastaminen siten, että se kulkee mukana eritasoisissa toimintaa ohjaavissa suunnitelmissa ja aihetta pidetään esillä eri foorumeilla. Maksullinen palvelutoiminta nähdään ennen muuta opetusta tukevana toimintana. Sen taloudellinen merkitys tulee jatkossa korostumaan. Kehittämisen edellytyksenä on johdon ja koko henkilöstön myönteinen asenne mapa-toimintaa kohtaan. Asenne onkin valtaosin kohdallaan mutta tekemisen intensiteetti vaihtelee suuresti.

Useissa tapauksissa pitäydytään tutussa ja turvallisessa tekemisessä uusia avauksia ja riskejä vältellen. Suurena peikkona vaikuttaa olevan pelko mapa-toiminnan aiheuttamasta työmäärästä.

Ja kuten kaikessa toiminnassa, tulosten saavuttaminen edellyttää myös satsauksia. Tähän kehittämiseen tutkimus antoi runsaasti aihioita joita voidaan käyttää tulevassa kehittämistyössä. Jatkossa olisikin mielenkiintoista tutkia, miten maksullisen palvelutoiminnan kehittämisessä onnistutaan. Erityisesti opiskelijan roolin vahvistuminen, ohjeistuksen ja menettelyjen kehittyminen, tuotteistaminen, markkinointi ja talouden kehittyminen voisivat olla tutkimuksen kohteina. opettajan toimenkuvan tarkasteleminen mapa-toiminnan näkökulmasta olisi myös tarpeellinen tutkimuskohde.

LÄHTEET

Asetus ammatillisesta koulutuksesta 811/1998.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980811>. Hakupäivä 21.1.2013

Asetus kulutushyödykkeen hinnan ilmoittamisesta markkinoinnissa.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19991359>. Hakupäivä 10.12.2012

Autoalan perustutkinnon perusteet

http://www.oph.fi/download/110502_Autoalan_perustutkinto_2009.pdf.

Elinikäisen oppimisen avaintaitoja koskeva eurooppalainen viitekehys

http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/ll-learning/keycomp_fi.pdf. Hakupäivä 11.12.2012

Helakorpi Seppo. Ammattitaito ja sen analysointi

<http://openetti.aokk.fi/sisu2/uusiopekk/ammattitaitoPDF.pdf>. Hakupäivä 10.12.2012

Helakorpi, Seppo 2005. Työn taidot – ajattelua, tekoja ja yhteistyötä. Hämeenlinna.

Hämeen ammattikorkeakoulu

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. uudistettu painos. Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna.

Kananen, Jorma. 2008. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

KESU 2011-2016. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011-2016. Kehittämissuunnitelma Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:1.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm01.pdf?lang=fi>. Hakupäivä 11.12.2012

Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2011

http://www.oph.fi/download/141011_Koulutuksen_tilastollinen_vuosikirja_2011.pdf Hakupäivä 11.12.2012

Koulutusnetti <http://www.koulutusnetti.fi/?file=4> . Hakupäivä 11.12.2012

Kuokkanen Ritva. 2000. Opiskelijoiden päätöksenteon kehittyminen osana ammattitaitoa sairaanhoitajakoulutuksessa. Väitöskirja, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos, Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/isbn951425807X/isbn951425807X.pdf>. Hakupäivä 10.12.2012

Laki ammatillisesta koulutuksesta. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630>. Hakupäivä 17.12.2012

Opetushallitus. Koulutus ja tutkinnot. http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot. Hakupäivä 11.12.2012

Opetushallitus. Elinikäisen oppimisen avaintaidot.

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/amatilliset_perustutkinnot/elinikaosen_oppimisen_avaintaidot. Hakupäivä 13.12.2012

Opetushallitus. Keskimääräiset yksikköhinnat 2013

http://www.oph.fi/rahoitus/valtionosuudet/103/0/keskimaaraiset_yksikkohinnat_vuonna_2013 Hakupäivä 11.12.2012

Opetushallitus. Rahoitusjulkaisu 2012

http://www02.oph.fi/asiakkaat/rahoitus/rahjulk12/Rahoitusjulkaisu_2012.pdf. Hakupäivä 11.12.2012

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2014-2017. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2013:1.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2013/liitteet/okm1.pdf?lang=fi>. Hakupäivä 17.1.2013.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedote vuoden 2013 budjetista

<http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/09/budjetti.html>. Hakupäivä 16.1.2013

- Opintoluotsi. http://www.opintoluotsi.fi/fi-FI/koulutusalat_ja_ammattit/tekniikan_ja_liikenteen_ala/ammattilliset_perustutkinnot_tekniikan_ja_liikenteen_alalla/ Hakupäivä 11.12.2012.
- Oulun seudun ammattiopiston esittelydiasarja. <http://www.osao.fi/index.php?1924>. Hakupäivä 10.12.2012.
- Oulun seudun koulutuskuntayhtymän esittelydiasarja. <https://www.osekk.fi/index.php?15>. Hakupäivä 10.12.2012
- Oulun seudun koulutuskuntayhtymän hallintosääntö. <http://www.osekk.fi/file.php?2447>. Hakupäivä 17.12.2012
- Oulun seudun koulutuskuntayhtymän kuntayhtymästrategia 2015. <http://www.osekk.fi/file.php?1723>. Hakupäivä 10.12.2012
- Rakennusalan perustutkinnon perusteet http://www.oph.fi/download/110514_Rakennusalan_perustutkinto_2009.pdf. Hakupäivä 11.12.2012
- Räsänen, Henrik. 2009. Kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät. Luentomateriaali. Hämeen ammattikorkeakoulu. http://portal.hamk.fi/portal/page/portal/HAMK/koulutus/Ylempi_AMK_tutkinto/kudos/menetelmat/4_Kvalitatiiviset_tutkimusmenetelmaet.pdf. Hakupäivä 12.12.2012
- Salakari, Hannu 2007. Taitojen opetus. Helsinki. Eduskills consulting 2007
- Tieto- ja tietoliikennetekniikan perustutkinnon perusteet http://www.oph.fi/download/112196_Tieto.pdf. Hakupäivä 11.12.2012
- Valtioneuvosto. Hallitusohjelma Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011 <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/fi.pdf>. Hakupäivä 10.12.2012
- Valtionosuusraportti2013 <http://www.vos.uta.fi/cgi-bin/tiedot2.cgi?saaja=31686;tnimi=vos/v13/v02yt7s13.lis> hakupäivä 11.12.2012
- Vuorinen, Ilpo 2001. Tuhat tapaa opettaa. Tampere. Vammalan kirjapaino

LIITTEET

- Liite 1 Tekniikan ja liikenteen koulutusalan tutkinnot
- Liite 2 Suositus opiskelijatöiden ja koulutuslaitosten tuottamien muiden hyödykkeiden hinnoittelusta. Kilpailuvirasto
- Liite 3 Artikkelit Yrittäjä- lehdessä 7.2.2012
- Liite 4 Kysely yksikönjohtajille maksullisesta palvelutoiminnasta
- Liite 5 Yksikönjohtajien haastatteluissa käsitellyt lisäkysymykset

Liite 1

Tekniikan ja liikenteen koulutusalan tutkinnot

<http://www.opintoluotsi.fi/fi->

[FI/koulutusalat_ja_ammattit/tekniikan_ja_liikenteen_ala/ammattilliset_perustutkinnot_tekniikan_ja_liikenteen_alalla/](http://www.opintoluotsi.fi/fi-FI/koulutusalat_ja_ammattit/tekniikan_ja_liikenteen_ala/ammattilliset_perustutkinnot_tekniikan_ja_liikenteen_alalla/)

Autoalan perustutkinto*

Elintarvikealan perustutkinto*

Kaivosalan perustutkinto*

Kello- ja mikromekaniikan perustutkinto

Kiinteistöpalvelujen perustutkinto*

Kone- ja metallialan perustutkinto*

Laboratorioalan perustutkinto*

Lennonjohdon perustutkinto

Lentokoneasennuksen perustutkinto

Logistiikan perustutkinto*

Maanmittausalan perustutkinto

Merenkulkualan perustutkinto

Muovi- ja kumitekniikan perustutkinto

Painoviestinnän perustutkinto*

Pintakäsittelyalan perustutkinto*

Prosessiteollisuuden perustutkinto*

Puualan perustutkinto*

Rakennusalan perustutkinto*

Suunnitteluassistentin perustutkinto*

Sähkö- ja automaatiotekniikan perustutkinto*

Talotekniikan perustutkinto*

Tekstiili- ja vaatetusalan perustutkinto*

Tieto- ja tietoliikennetekniikan perustutkinto*

Turvallisuusalan perustutkinto*

Veneenrakennuksen perustutkinto

Verhoilu- ja sisustusalan perustutkinto*

*Oulun seudun ammattiopistossa

Suositus opiskelijatöiden ja koulutuslaitosten tuottamien muiden hyödykkeiden hinnoittelusta (Kilpailuvirasto)

Johdanto

Kilpailuvirastoon on viime vuosina tullut useita yhteydenottoja eri alojen yrityksiltä sen vuoksi, että eri koulutuksen järjestäjien eli ammatillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen, aikuiskoulutuskeskusten, yliopistojen ja eräiden muiden pääosin julkisilla varoilla toimivien oppilaitosten on koettu toiminnallaan vääristävän kilpailua paikallisilla markkinoilla. Toimenpidepyynnöissä esille tulleita aloja ovat olleet mm. hotelli- ja ravintola-ala, atk-koulutus, autokoulu- ja luontomatkailutoiminta, psykologiset testauspalvelut, hierojakoulutus, konsulttipalvelut, ympäristölaboratoriotutkimukset, savukaasujen mittaukset, talonrakennus- ja muu siihen liittyvä toiminta, parturi- ja kampaamotoiminta sekä tanssinopetus ja muut liikuntapalvelut. Perussyynä kilpailuvääristymiin on pidetty kyseisten koulutuslaitosten alhaista ja kustannuksia vastaamatonta hinnoittelua, jonka tekee mahdolliseksi niiden saama julkinen tuki.

Osaaminen ja ammatilliset valmiudet ovat maamme kilpailukyvyn peruspilareita. Koulutuksen järjestäjien ensisijainen tehtävä on huolehtia näiden valmiuksien monipuolisesta harjaannuttamisesta ja kehittämisestä myös käytännössä. Tätä lähtökohtanaan pitäen allekirjoittaneet tahot ovat yhteisesti arvioineet toisaalta käytännön työharjoittelun yhteydessä syntyvien maksullisten hyödykkeiden hinnoittelun perusteita ja toisaalta koulutuksen järjestäjien elinkeinotoimintaa kilpailluilla aloilla. Elinkeinotoiminnalla tarkoitetaan tässä säännöllistä ja laajamittaista taloudelliseen tulokseen tähtäävää hyödykkeiden tuottamista ja myyntiä. Ehkäistääkseen kilpailuvääristymien syntyä ja edistääkseen koulutuksen järjestäjien ja yritysten yhteistyötä allekirjoittaneet tahot antavat tämän kaksiosaisen suosituksen.

Koulutuksen kehittämistavoitteiden mukaan työssäoppimista laajennetaan ja syvennetään kaikilla koulutustasoilla. Siten suositus koskee kaikkea ammatillisesti suuntautunutta koulutusta riippumatta siitä järjestetäänkö koulutusta ammatillisissa oppilaitoksissa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa tai muissa vastaavaa koulutusta antavissa julkisen valvonnan alaisissa oppilaitoksissa.

Opiskelijatöiden hinnoittelu

Liite 2 (2/3)

Allekirjoittaneet tahot pitävät tärkeänä, että sekä yrityksissä suoritettavia työssäoppimiskursseja että koulutuslaitoksissa tapahtuvaa työ- ja palvelutoimintaa toteutetaan ja kehitetään mahdollisimman tiiviissä yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa. Koulutuslaitoksissa järjestettävän opetuksen yhteydessä syntyy osana koulutusta opiskelijatöitä, joihin ei tule liittyä elinkeinotoimintaa.

Kun opiskelijatöistä peritään maksuja, hintojen tulisi vastata mahdollisimman pitkälle käypiä markkinahintoja, sillä alle käypien markkinahintojen hinnoitellut hyödykkeet aiheuttavat usein kilpailuvuonoutumia. Hinnoittelussa voidaan kuitenkin ottaa huomioon opiskelijatöiden luonne, usein alempi laatutaso, pidemmät toimitusajat ja koulutusvaiheesta johtuva työn suorittajien vähäisempi ammattitaito.

Muiden hyödykkeiden hinnoittelu

Edellä käsiteltyjen opiskelijatöiden lisäksi useat koulutuksen järjestäjät ovat viime vuosina ryhtyneet tarjoamaan tuotteitaan, palvelujaan ja tilojaan liiketaloudellisin periaattein.

Kauppa- ja teollisuusministeriön teollisuuspoliittisen vision (KTM:n julkaisuja 2/96) mukaan julkisen sektorin ei pitäisi harjoittaa yksityisen sektorin kanssa kilpailevaa liiketoimintaa. Julkisen talouden toiminnan laajentuminen maksulliseen toimintaan saattaa kuitenkin olla rahoituksellisista syistä perusteltua, sillä näin tila- yms. resurssit saadaan tehokkaampaan käyttöön ja tätä kautta alennetaan niiden investointi- ja ylläpitokustannuksia. Kilpailua vääristävästä ristiinsubventiosta ei olekaan kyse silloin, kun kilpailulle avoimesta toiminnasta saaduilla tuloilla rahoitetaan julkisen sektorin sellaisia toimintoja, joissa ei ole kilpailua. Kilpailuvääristymä sen sijaan syntyy, jos julkinen talous laajentaa toimintaansa maksulliseen palvelutoimintaan siten, että se käyttää tähän verovaroja taikka vyöryttää liiketoimintansa kustannuksia kilpailulta suojattuun lakisääteiseen tai muuhun toimintaan. Kilpailuvääristymästä on kysymys myös silloin, kun julkinen talous hinnoittelee avoimessa kilpailutilanteessa tuottamansa hyödykkeet alle todellisten tuotantokustannusten ja ilman sijoitetun pääoman tuottovaatimusta.

Kilpailuvääristymien estämiseksi koulutuslaitosten tulisi hinnoitella kilpailulle avoimilla markkinoilla tarjoamansa tuotteet tai palvelut liiketaloudellisesti kannattaviksi. Hyödykkeiden hinnoilla tulisi kattaa niiden tuottamisesta aiheutuneet keskimääräiset kokonaiskustannukset ja kohtuullinen tuotto sijoitetulle pääomalle. Hinnoilla olisi siten katettava paitsi suorat kustannukset myös maksullisesta hyödyketuotannosta aiheutuva

Liite 2 (3/3)

osuus poistoista ja koroista sekä muista toimijan yhteisistä ja yleisistä kustannuksista liikeloudellisesti perustellulla tavalla laskettuna. Edellä mainittujen kustannusten jakamisessa olisi käytettävä liikekirjanpitoimenettelyn hengen mukaisia objektiivisia perusteita, kuten hyödykkeiden määriä, ajan ja työvoiman käyttöä, käytön intensiivisyyttä tai yleisesti aiheuttamisperiaatetta.

Koulutuksen rahoitusta koskevan lainsäädännön mukaan koulutuksen järjestäjien valtionrahoituksen perusteena käytettäviä yksikköhintoja laskettaessa ei oteta huomioon kustannuksia, jotka ovat aiheutuneet koulutuksen järjestäjälle sen maksullisena palvelutoimintana järjestämistä koulutus-, tutkimus- ja muista palveluista. Koulutuksen järjestäjän tulee kattaa maksullisen palvelutoiminnan kustannukset palveluista perittävillä maksuilla, jotka puolestaan eivät vaikuta lakisääteiseen rahoitukseen.

Kilpailua vääristävää ristiinsubventiota ehkäisee parhaiten se, että hinnoitteluun vaikuttavat kustannukset ja niiden jakoperusteet ovat selkeästi ja avoimesti jälkeenpäin todettavissa. Tästä syystä kaikkien koulutuksen järjestäjien olisi parannettava tilinpäätöstensä ja muiden taloustietojensa läpinäkyvyyttä vastaavalla tavalla kuin valtion toimintayksiköiden tulee tehdä valtion maksuperustelain (150/92) ja sen nojalla annettujen ohjeiden ja määräysten perusteella.

Helsingissä 15.10.1998

(Allekirjoitukset)

päivitetty 24.4.2003

Artikkeli Yrittäjä- lehdessä

Oppilaitokset aiheuttavat kilpailuhäiriöitä

Oppilaitosten maksullinen palvelutoiminta on kasvanut. Se aiheuttaa Suomen Yrittäjien johtaja Martti Pallarin mukaan vakavia kilpailuhäiriöitä. Kilpailuhäiriöt kohdentuvat erityisesti pienyrityksiin.

– Maksullisia palveluja saatetaan tarjota riippumatta siitä, kuuluuko palvelu lainkaan oppilaitoksen omaan koulutustehtävään, Pallari toteaa.

Kilpailuhäiriöitä on aiheutettu esimerkiksi autokoulupalveluissa, autojen huollossa ja korjauksessa, markkinaselvityksissä, kokoustilojen vuokrauksessa, cateringtoiminnassa sekä parturi- ja kampaamopalveluissa. Kilpailuhäiriöt aiheutuvat siitä, ettei palveluja ole hinnoiteltu kustannusvastaavasti. Lisäksi Pallarin mukaan on muistettava, että kyseiset palvelut tuotetaan verovaroin.

– Oppilaitokset ovat menneet markkinoille millä hinnalla sattuu. Todellista kustannustasoa ei ole selvitetty, kun siihen ei ole ollut tarvetta. Yksityiset yritykset joutuvat kuitenkin aina hinnoittelemaan tuotteensa todellisen kustannustason mukaisesti ja ottamaan huomioon myös yritysten välisen kilpailun.

Pallarin mukaan ongelma ymmärretään opetus- ja kulttuuriministeriössä, mutta mitään ei tapahdu.

– Ongelma voitaisiin hoitaa suosituksella, jossa oppilaitokset pidättäytyvät maksullisesta palvelutoiminnasta, jos toiminta ei liity oppilaitoksen opetustehtävään. Suosituksessa nostetaan esille myös maksullisen palvelutoiminnan yhtiöittäminen, jolloin toiminnan läpinäkyvyys lisääntyisi.

Yrittäjäsanomat 7.2.2012

OSAO

10.09.2012mk

Maksullisen palvelutoiminnan kehittäminen tekniikan ja liikenteen aloilla**Kysymyksiä yksiköille/yksikönjohtajille****1. Yleistä**

- 1.1 Millainen on yleinen suhtautuminen kaupalliseen maksulliseen toimintaan yksikössä?
- 1.2 Millaisena sen merkitys nähdään opetukselliselta kannalta ja taloudellisesti?

2. Toiminnan luonne ja laajuus

- 2.1 Millaisia palveluja yksikössä tarjotaan? Miten ne on tuotteistettu?
- 2.2 Onko ja minkä verran yksikössä opettajien lisäksi muuta henkilökuntaa, joka osallistuu map-toimintaan?

3. Tunnusluvut

- 3.1 Kaupallisen map-toiminnan toteutuneet tulot ja menot 2009-2011 sekä budjetoidut 2012?
- 3.2 Map-toiminnan osuus yksikön budjetista?
- 3.3 Mihin suuntaan toiminta on kehittynyt? Tulot, menot, kate?
- 3.4 Mitkä ovat tärkeimmät em. kehitykseen vaikuttaneet tekijät?
- 3.5 Millaiset ovat erityisesti kalliiden investointien käyttöasteet yksikössä (tilat, erikoistilat, kalliit koneet, kuljetus- ym. kalusto jne). Asetetaanko niille tavoitteita, tiedetäänkö ne? Voisiko käyttöastetta nostaa?

4. Johtaminen ja arviointi

- 4.1 Asetetaanko ja millä tasolla/tarkkuudella ko. toiminnalle tavoitteet? Kuka ja miten?
- 4.2 Onko map-toimintaan liittyvä vastuunjako selvä ja toimiva?
- 4.3 Tukeeko nykyinen hallinnon, talouden ja johtamisen toimintamalli ja järjestelmä taloudellista toimeliaisuutta ja tuloksen tekemistä? Perustelut?
- 4.4 Kuinka usein ja missä seurataan map-toiminnan tulosta ja sen kehittymistä?
- 4.5 Miten huomioidaan hyvä (tai huono) map-toiminnan tulos?

5. Markkinointi ja hinnoittelu

- 5.1 Miten map-toimintaa markkinoidaan? Kenen vastuulla, millä välineillä jne.
- 5.2 Hinnoittelu: selkeys ja johdonmukaisuus, miten tapahtuu, onko linjassa vastaavien kanssa muissa yksiköissä, onko nähtävillä esim. netissä?

6. Yhteistyö

- 6.1 Onko yksikön sisällä tai muiden yksiköiden kanssa alojen välistä yhteistyötä map-toiminnassa? (esim. tuotteet, joissa tarvitaan useamman alan osaamista)
- 6.2 Onko yksikön sisällä tai yksiköiden välillä map-yhteistyötä tilojen tai laitteiden käytössä?
- 6.3 Millaista yhteistyötä tehdään map-toiminnassa yritysten kanssa?
- 6.4 Onko yksikössä hanketoimintaa, joka liittyy map-toimintaan?

Liite 4 (2/2)

7. Asiakkaat

- 7.1 Onko opiskelijatyönä tapahtuvalle mapa-toiminnalle kysyntää?
- 7.2 Onko joillekin opetuksellisesti merkittävälle osa-alueille selkeästi liikaa tai liian vähän kysyntää?
- 7.3 Millainen on mapa-asiakaskunta (yksityisiä, yrityksiä jne??)

8. Logistiikka ja tukitoiminnot

- 8.1 Varastojen arvot, kiertonopeus ja niiden seuranta?
- 8.2 Materiaalihallinta, miten ohjeistettu, miten seurataan ja valvotaan?
- 8.3 Ostosopimukset ja niiden ajantasaisena pitäminen?
- 8.4 Millaisia hankintasopimuksia hyödynnetään? Palvelevatko yhtymän tai kaupungin yhteiset sopimukset toimintaanne?
- 8.5 Onko sopimuskäytänteissä kehittämisen tarvetta? Jos on niin millaista?
- 8.6 Yksikön laskutuskäytänteet ja vastuunjaot? Mahdolliset viiveet laskutuksessa?

9. Tulevaisuus ja mapa-toiminnan kehittäminen

- 9.1 Millaisia tulevaisuudennäkymiä ja –suunnitelmia mapa-toiminnan osalta yksikössä on?
- 9.2 Mitä haasteita em. kaavailujen tiellä voisi olla?
- 9.3 Mitä motivointikeinoja voitaisiin käyttää mapa-toiminnan tuloksellisuuden parantamiseksi?

Maksullisen palvelutoiminnan kehittäminen tekniikan ja liikenteen aloilla

Lisäkysymykset, käsitellään haastattelun yhteydessä

10. Missä määrin ja miten opiskelijat osallistuvat mapa-toiminnassa
 - suoraan asiakaspalveluun (esim. töiden vastaanotto, puhelinneuvonta, myynti tmv.)
 - palvelujen/tuotteiden ideointiin ja suunnitteluun?
 - tuotteiden hinnoitteluun/kustannuslaskentaan?
 - raporttien seuraamiseen ja niihin tutustumiseen?
 -
11. Millä periaatteella ja mitä määriä henkilöstökustannuksia kirjataan mapa-toiminnalle? (%)
12. Miten yksikössä on järjestetty materiaalivirtojen seuranta?
13. Onko arvioita materiaalihävistä?
14. Missä määrin tuotteita/palveluja tehdään (opetuksellisin perustein) maksuttomana tai pelkillä materiaalihinnoilla? Kuka tästä päättää? Tekevätkö opiskelijat itselleen? Muita?
15. Onko palveluilla/tuotteilla käytössä ”henkilökuntahintaa”? Onko henkilökunta muutoin erityisasemassa (esim. toimitusaika, tilausten vastaanotto..)
16. Onko vahvistetut hinnastot netissä? Jos ei niin saanko hinnastot mukaan?
17. Olisiko yksikössä mahdollista tehdä nykyistä enemmän kuntayhtymän sisäisiä tuotteita/palveluja; millaisia?
18. Tehdäänkö mapa-toimintaa ”alihankintana” yrityksille?
19. Voidaanko mapa-toiminnalle asettaa tarpeen vaatiessa nykyistä kunnianhimoisempia taloudellisia tavoitteita?
20. Voisiko mapa- toiminta palvella opetuksellisia tavoitteita nykyistä tehokkaammin?
21. Onko mapa-toiminnassa käytössä Leasing- laitteita, koneita tmv?
22. Saavatko opiskelijat tehdä ”omaan piikkiinsä” maksullista toimintaa joko kouluaikana tai sen ulkopuolella?
23. Onko yksikössä jokin/joitakin mapa-toimintaan liittyviä hyviä menettelytapoja, toimintoja tmv. jotka olisi hyvä saada laajempaan tietoisuuteen ja kenties malliksikin muille aloille/yksiköille?